

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MUVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933. SZEPTEMBER

PROF. STRAUSZ ADOLF: A SÓFÁR

A sófár felharsan újból a zsidó templomokban Újév napján. Megdöbbenő a hangja. Letűnt évezredek idéz fel a mélyből és jövődő kérdéseket ébreszt a homályból. Kérdez, kér, sürget és parancsol. Hová lett a judeai próféták látomása a korról, amidőn „lészen azon a napon megfújják a nagy sófárt“, mely szabadságot, örök békét, testvériséget, világmegváltást hirdet? Szétroncsolt emberiség tépi-marja egymás nyugalját, faji jelszavak mérgezik a levegőt, melyet az Úristen oly tisztának teremtett. Hol a régi sófár, amelytől a szív megremegett és magába szállt?

Rómában, Titus diadalívén látni kőbefaragott mását a jeruzsálemi sófárnak. Két és fél láb hosszú, hatalmas hangszer. Judea legyőzői márványba merevítették, de megszólaltatni nem tudták. Vespasianus, aki a hagyomány szerint sok eszmét is vitt magával zsákmányul Cion hegyéről, felépítette Rómában a Béke templomát és ide helyezte el a jeruzsálemi szentély kincseit. Száz évvel Jeruzsálem pusztulása után a Talmud bölcsei látták a néma sófárt és a szent edényeket itt a fogságban és fájdalommal és reménységgel várták a visszatérésüket az ősi helyre. A világ azonban a pusztítás útján haladt tovább. 455-ben a vandálok feldúlták a Béke templomát, a sófárt pedig elvitték Carthagóba. Két nemzedék múlva, Genzerich unokájának uralma alatt Belizár hadvezér megboszsulta Rómát és Carthago kincseit az új központba, Bizáncba hurcolta. Itt is végigvitték a sófárt az uccán diadalmenetben, mint egykor Rómában. Sok zsidó vérző szívvel nézte az ünnepséget, megváltásért fohászkodva. A sófár itt sem szólalt meg. Sőt Justinian császár megijedt a jeruzsálemi szent edényektől. Azt hitte, szerencsétlenséget hoznak. Hogy miatta pusztult el Róma és Carthago is. A bennük rejlő áldást nem értette. Visszavitette tehát Palesztinába, ahol egy görög kolostorban rejtették el. És mai napig ott rejtőzik valahol a Szentföld mélyében az ősi sófár és várja a pillanatot, hogy újra megharsan hasson és hirdethesse a szabadságot, az új időt, a békét a világ szétszakadt népeinek.

Hiszen halkan megszólal itt-ott az ősi sófár visszhangja az emberiség szívében. Lélekemelő megnyilvánulás volt a kies Gödöllőn a *jamboree*, amely leg-

alább az ifjúságot hozta össze a világ minden tájáról. És látni lehetett, hogy viselet, nyelv, származás különbözősége mellett is megértheti egymást az ember. Legalább az emberpalánták, amelyekbe még nem ojtották bele a gyűlölet méregdudváit. Csak tanulna az emberiség a jóból és nem fordítaná minden tudományát a rosszra, egymás ellen! A gyerekek kis kürtjeiben valami szól a bibliai sófár hangjából is. És a kis cserkésztabortüzekben vannak szikrák a szináji lángokból is. Csak vigyázzunk, hogy a felnőttek el ne fojtsák a gyűlölet lobogó máglyáival.

És felharsant az ősi kürt ezekben a napokban Prága városában, ahol a Galuth szétszórtjai egybeültek, hogy népük sorsán tanácskozzanak és a sófár hazájának újjáépítését előbbre vigyék. Héber szavak zengtek a feltámadás himnuszát a tanácsterem zsongásában és a rádió hullámain. És az ifjúság, amely itt a föld minden széléről kék-fehér jelvények díszével egybesereglett, záloga annak, hogy nem akarja őseinek sokévezredes kultúráját megtagadni. A jövő nemzedéket féltve féltjük. Nem akarjuk gyermekeinket az asszimiláció, az önmegsemmisítés molochjának feláldozni. Hanem visszavezetjük a zsidósághoz, szellemi újjászületésének ősi forrásaihoz. De nem ott tartunk-e, hogy asszimiláltat és nem-asszimiláltat egyformán sújt a kiközösítés kegyetlen ostora? Hogy népek egyenlensége, emberek embertelensége minden isteni és emberi egységeszme lerombolására tör?

A zsidó Újév az univerzális emberiség magaslatára emelkedő ünnep. A roshasonói imakönyv tele van fohászokkal az egyetemességért. „Hogy legyenek mindnyájan egy szövetséggé, hogy teljesítsék a te akaratodat teljes szívvel.“ Újesztendejének fordulóján a zsidó nép nemcsak a saját sorsába mélyed, hanem összeköti a világ népeinek sorsával. Mint hajdan a próféták, akik „fújjátok meg a sófárt Cionban“ hirdetésével párhuzamba állították a víziót: „fújjátok meg a sófárt a népek között“.

Békét keresünk Cionban és békét a világ népei között.

A sófár felharsan újból a zsidó templomokban. Kérdez, kér, sürget és parancsol.

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG ÉVZÁRÓ ELŐADÓ-ESTJÉN Prof. Pfeifer Ignác mélyhatású elnöki megnyitójában megemlékezett a németországi zsidóság sorsáról, amely átalakító hatással van az egész világ zsidóságának gondolkodására és lendületesebb tempóban kell hogy előbbrevigye a palesztinai építő munka fejlődését. Dr. Patai József „Tíz hét Palesztinában” címen beszámolt legutóbbi szentföldi útjának tapasztalatairól. Karelitz Wladimir, az Orient Film Corporation Budapesten időzött elnöki igazgatója közbejött gyengélkedése miatt nem jelenhetett meg. Helyette dr. Lázár Lajos, a Telavivba induló rendező ismertette a palesztinai filmtársulat törekvéseit, majd felolvasta Avigdor Hameirinek hozzáintézett meleghangú levelét. Dr. Kiss Arnold magasszárnyalású záróbeszédben üdvözölte a hazatért Szentföldi zárandokokot és vezérüket, Dr. Patai Józsefet, aki irodalmi művei mellett történeti jeletőségű missziót teljesít azzal is, hogy időről-időre vállalja a fáradságot, hogy megmutassa Palesztinát a diaspora zárandokainak, hogy saját tapasztalataik alapján a feltámadó Szentföld apostolaivá váljanak.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG NŐI KERESKEDELMI SZAKTANFOLYAMA már hetedik éve működik eredményesen. Az intézmény a felettes hatóságok elismerésére és a szülők körében népszerűsége tette szert. A tanfolyamot eddig végzett leányok legnagyobb része állásban van és jól megállják helyüket. A tanfolyamon a német nyelvet is tanítják, hogy a növendékek elhelyezését e nyelv tanításával is előmozdítsa. A növendékek gyors- és gépirási versenyeken jól megállták helyüket és több kitüntető díszoklevelet szereztek. A tanfolyamon most folynak a szabályszerű előjegyzések és beiratások a következő tanévre. A tanfolyam VII., Bethlen tér 2. szám alatt működik.

AZ IZR. SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET a nyaraltatásra felvett gyermekek első csoportjait, 145 fiút és 155 leányt, f. hó 4. és 5-én küldötte el Balatonboglárra és Diósjenőre. A gyermek 4—4 hétig maradnak a telepeken. Hazajövetelük után az egyesület újabb csoportokat indít útnak.

HÁZASSÁG.

Ligeti Rózsi július 9-én tartotta esküvőjét a budai hitközség templomában Bresslauer Lászlóval. Az esküvőn megjelent a budai hitközség színe-java. Dr. Edelstein Bertalan eskető beszédében kiemelte a két család érdemeit és a menyasszonyt, mint „Jeruzsálem leányát” méltatta, aki az épülő Szentföld iránt való lelkesedését beleviszi a tanítványa szívébe is.

Borsodi Andor és Vajda Lili házasságot kötöttek a Kazinczy uccai orthodox templomban.

Jungreis Endre és Fogel Mancsi Élesden házasságot kötöttek.

Reich Magda (Torda) és Deutsch Béla gyógyszerész (Maros-Ludas) jegyesek.

Szabó Ella és Kasztner Ernő (Cluj) jegyesek.

Kohn Irénke (Oradea) és Klein Zoltán (Satu Mare) július 2-án tartották esküvőjüket Oradeán.

Weinberger Sárika (Sibiu) és Kohn Manó (Lugoj) jegyesek.

Léb Ella (Cluj) és dr. Menyász Emil (Bucuresti) augusztus hóban házasságot kötnek.

Szegő József Nagykanizsáról eljegyezte Deutsch Rózsiát Tapolcáról. (Minden külön értesítés helyett.)

Weisz Janka és Ehrenfeld Jenő (Szatmár) jegyesek.

HALÁLOZÁS.

Június 29-én eltemették Kalocsán Wolf Ignácét, az ottani Chevra ősz elnökének köztiszteletben álló feleségét. A megtestesült jóság, bölcsesség, jámborság volt földi járásában az elköltözött, ki nagyapjának, a legendás hírű Joel Ungárnak és atyjának, a zentai „Likute Selomo”-nak érényeit örökölte és kincses lelkét dúsan pazarolta 70 éven át környezetére. Méltó gyász üli meg érte az egész várost és messzi vidéken áldják emlékét.

Schey Hugó mérnök mult hó 23-án Tel-Avivban elhunyt. Néhány évvel ezelőtt vándorolt ki Budapestről, ahol a palesztinai építőmunkának egyik legbuzgóbb harcosa volt.

Június hó 14-én Fogarason, 67 éves korában hirtelen elhunyt Schönberger Adolf kereskedő. Az egész város osztatlan részvéte kísérte utolsó útjára a köztiszteletben álló elhunytat. Lövy rabbi megható beszéde után Domány Artúr búcsúztatta a Chevra Kadisa nevében, melynek az elhunyt hosszú éveken át érdemes elnöke, majd díszelnöke volt és a hitközség nevében, melynek szintén áldozatkész és oszlopos tagja volt.

DIÁKLEÁNYOKNAK szigorúan vallásos családi otthon nyújt tanár-tanárnő házaspár. Korrepetálás. Idegen nyelvek. Zongora. Reif, Budapest, VII., Nagydíófa-utca 27. Középiskolák centrumában.

lakásberendező ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מציבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnap zárva

Átrafüreden

junius hóban orth. kóser fiók kifőzésemet és bodegámat megnyitom. Kitűnő házikoszt esetleg lakással együtt is kapható

Érdeklődőknek készséggel szolgálom felvilágosítással. Válaszbélyeg melléklendő

Ifj. Klein Sámuel orth. kóser étkezde Gyöngyös

SIRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó mesterek sirkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előre faladt idény miatt leszállított árk!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbikepző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Tepper (Jerusalem): Gvereth Itamar ben Avi, Lea Abu-Sdir

A Mult és Jövő 1933 júniusi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A Syk által illusztrált okirat egyik jiddisre fordított oldala
Eine auf Jiddis übersetzte Seite der Urkunde

Zsidók a tatárok elleni védekező harcban
Die Juden im Abwehrkampfe gegen die Tatareninvasion

Spanyolországból származó zsidó pénzverők 1100 körül
Aus Spanien stammende jüdische Münzenpräger

Danzigi zsidó révészek
Die jüdischen Reeder von Danzig

BÁRÓ HATVANY BERTALAN: SZUBJEKTIV MEGJEGYZÉSEK MAGNES REKTOR FELHÍVÁSÁHOZ

Ez a pár sor írás nem akar dithyrambusos felhívás lenni a jeruzsálemi egyetem támogatására. E sorok írója nem tartozik a speciálisan zsidó vagy, mondjuk helyesebben, újra zsidó kultúra alapos ismerőji és zászlóhordozói közé. Annak ismeretéhez hiányzik a főkellék: valljuk be szépen: e sorok írója alig-alig érti a „lason hakodes“-t, vagy, ahogy cionista jóbarátaim szívesebben mondják, a „leson amménu“-t. Nem nagyon tudok héberül s ez nem egykori kedves és kitűnő vallás tanárainak a hibája és nem is az én isten-áldotta tehetségű Tisbi barátomé (akihez már öszülő fejjel fordultam, hogy segítsen a héber nyelv misztériumaiba férközni). Amikor Tisbivel tanultam, bizony már kissé elkéstem: harmincegynéhány éves fejbe nehezen ragad új tudomány. Ifjúkoromban pedig — hát éppen erről akarok beszélni.

A zsidóság galuthbeli kultúrájának érdekes fázisa volt az a két évtized, amelyet a liberalizmus végvonaglásának nevez majd a történelem. Állapítsuk meg: 1900-tól (születésem évétől) 1918-ig fejlődött ki Magyarországon az a zsidó mentalitás, amely ma már tűnőfélben van, de nyomait úgy a zsidó, mint a magyar néplélekbe mélyen égette be. Az előző évtizedek zsidósága, a ghettóból, ókori hagyományok e légmen-

tesen elzárt konzervdobozából egyszerre kikerült a szabad levegőre. Két-három generáció alatt a legszigorúbb és nem a legjobb indulatú kritika tárgya lett sok minden, ami évszázadokig szent volt. A kritika — önmagában véve — jogos volt. Módja azonban a kor szellemének megfelelően, szélsőségesen anyagelvű. Az a kor, amely a történelmi materializmus iskoláját tekintette ideáljának (ha az ideál szót itt használhatjuk), nem lehetett tekintettel az úgynevezett imponderabiliákra. A szellemi javak, bizonyos fokig, teher-tételnek bizonyultak s az őket őrző régi — tán csak részben elavult — formákkal együtt, szépen kirepültek az ablakon. Nem akarom bántani a XIX. század liberális mentalitását, amelynek az emberi haladás és különösen a zsidóság társadalompolitikai színváltó-zása annyit köszönhet. Csak rá akartam mutatni arra az erősen kritikus irányú liberális-materialista szellemi beállításra, amely bennünket, a huszadik század első nemzedékét, természetesen örökségképpen el kellett hogy töltsön. Abból, ami a nagyapáknak szent volt, igen keves maradt szent az unokáknak. A nagyapák még megőrizték a külső tradíciókat. Az apák hittek a zsidóság elhívásában. Az unokák már ezt sem vállalták. A régi életformák tettleges kritikáját követte az új, felszabadító, önként vállalt rend kritizálása.

Nem véletlen, hogy azok között az írók között, akiknek nevét a református Soli Dei Gloria-szövetség kiadványában, a „Nagy Per“-ben a zsidóság egyik, azt gondolom, jóhiszemű ellenfele, mint a „destruktív zsidó szellem hordozóit“ említi, *egyetlenegy sincs*, aki önmagát zsidónak vallja. A tegnap világpolgárai ők, a liberalizmus apadó tengere által partravetett zsidó halak, szegények. A hagyományok végtelenségig folytatott kritikájának áldozatai ők, akik azt hitték, hogy az élet kitűnő, kulturált, finom világpolgárok bálja. „Aki bálba megy, vegyen fel frakkot, frakkot bizony, zsidaim“: ez volt a természetes, logikus szempont. Felvették a frakkot. És talán nem is vették észre, hogy az élet nem frakkos bál, hanem — ha nem is kaftános jesiva, de mégis csak ingujjra vetkőzött nekigyürkőzés — néha nem is az európai irodák ingujjára, hanem a puszták lenge ruhadarabjára, a steppék himzett ingébe, vagy, újabban, fekete vagy barna ingekbe vetkőzött, vagy öltözött, komoly és komor emberek élethalálharca. Felpróbáltam én is azt a frakkot. Le kellett vetnem, nagyon melegem lett benne. De évek teltek el, a frakk bámolatában. Az egész fiatalságom. Egy egész generáció fiatalsága. Azoké, akik a világpolgár uniformizált frakkja kedvéért nemcsak a foltossá vált kaftánt hajították el, hanem azt a testükre-lelkükre szabott derék munkaruhát is, amelynek felvételét apáik — a liberális apák — tették lehetővé.

Az úgynevezett destruktív zsidó szellem, amely az antiszemitizmus előretörését lehetővé tette, s amelyet a „világpolgárok“ letűnő nemzedéke képviselt,

Nachum Guttman (Tel-Aviv): Ünnepek Tiberiásban

valóban — zsidó szellem (ha csak egyetlen nemzedéké is), mert csak a zsidó fajból származók számára jelenthette a XIX. század mentalitása a teljes, tökéletes elfordulást *minden* hagyománytól. Ez a generáció a befogadó nemzet mentalitását sem illethette kevésbé szigorú kritikával, mint a saját őseiét. A különbség csak abban állott, hogy a zsidóság kritikája tudatos volt, az anyanépé öntudatlan, s így annak hagyományos intézményeit teljes jóhiszeműséggel, mint a nemzet hívő tagjai, támadhatták. A zsidóságnak szemére vetik, hogy a szélsőbaloldali irányok vezetőségében milyen óriási szerepet játszottak a zsidó származású egyének. Íme a magyarázat: a teljes gyökértelenség, a kritika alkalmazásában való kritikátlanság hozta őket ellentétbe nemcsak zsidó fajtájuknak, hanem utóbb a magyar nemzetnek tradicionális életformáival is.

Így produkálta a szorgalmas, okos magyar zsidóság egy generációja az úgynevezett „destruktív zsidók” nagy csoportját. A hyperokosokat. És ezért töltöttem én a hittanórák idejét rendszerint a cukrászdában. És ezért nem tudok héberül...

Fordult az idő. Azok között, akik egykor úgy hitték, hogy a kaftán eldobálása csak első lépés a vallás, majd minden hit, minden, az anyagelvűségen túlmenő megkötöttség elvetéséhez — a haza és nép és nemzet is idetartoznak — nagy mesgyét vágott az elmúlt másfél évtized. Sokan úgy érzik, hogy a kezdetben világpolgári meznek öltött frakk hozzáidomult lényükhöz — sokan olyan buzgó keresztények lettek, mint amilyen kritikus és vallástalan zsidók voltak. Mások — legtöbbször — apatikusan vagy fájdalommal látják világképük elkerülhetetlen összeomlását.

Sokan „vissza a zsidósághoz” jelszóval a hagyományok restituálását, a „kaftán” diadalát hirdetik.

E sorok írója az ingujj-rendszer híve lett. Az európai mentalitást, amelyet apáinknak a liberalizmus kora ajándékozott, nem szabad feladni. De mellé kell venni, bele kell dolgozni — *dolgozni* — életünkbe mindazt, amit európai életsorsunk *elbír* a zsidóságból.

Aki hittanóráiról „meglógott” — annak *ma* tesék arca verejtékében pótolni az elmulasztottakat. Aki rosszul érzi magát a más méretére szabott frakkban, az ne szégyelje magát, vesse le. *Szebb az ingujj, mint a készenvett frakk.* Van, akinek a chalucok kihajtott inge és kérges keze áll jól. Van, akinek a pesti íróasztalnál van a helye, az el fogja bírni továbbra is a kemény gallér apró kellemetlenségeit — és bokros előnveit. De minden poszton, mindenkinek a maga posztján. azon kell lenni, hogy a tegnapelőtt kaftános ghettózsidáját, a tegnap destruktív, hitetlen bolsizidáját felváltsa egy új, komolyan hívő, lelkében zsidó, életformáiban európai nemzedék.

Ennek a nemzedéknek kiépítését szolgálja elsősorban a Szentföld zsidóságának kulturális megalapozása. *A jeruzsálemi egyetem léte egymagában is óriási támaszt nyújthat egy komolyan konstruktív zsidóság kifejlődésének.* Kérdés, ki nyújt támaszt a jeruzsálemi egyetemnek? Pedig minden objektív szemlélő előtt világos, hogy a zsidó fiatal intellektuellek kiképzése — helyes kiképzése — az egyetlen út az ifjúságunk

újboldi elbolsevizálódásának megakadályozására. Ma, numerus clauzosos időkben, hova forduljon Közép-európa zsidó ifjúsága? Magnes rektor felhívása, ha gazdasági szempontból a legrosszabb időben jött is — a jövő nagy szempontjaiból tökéletesen helyes és érthető.

A választ — csengő választ — a magyar zsidóságnak elsősorban kötelessége megadni. Jön az ősz, jönnek az ünnepek, talán lesznek néhányan nálunk Magyarországon is, akik a jeruzsálemi egyetemre gondolnak...

Kiss Arnold: Elul

Még tüzes zene zendül,
Vágy ölelésre lendül,
Szemeknek lángja lobban,
A tánc üteme dobban —
De ím, az erdők éjjén,
A sűrű fáknak mélyén
Az első lomb már készül,
És hull a jegenyékrül,
Oly csöndes álmodozva
Alálíbben a porba,
Elul hava suhan már.
Jön halk szeleknek szárnyán.

A klarinét még forrong,
És hegedű is ujjong,
Mély rózsák illatoznak,
Présben szőlőt taposnak —
De valahol közelben,
Egy halk sóhajtás lebben.
Kis bujdosó sikoltás.
Majd rekedtebb rikoltás,
Riad Elulnak kürtje,
Már őszebb hajunk fürtje.
Csak sejtés még az este —
És hí a kürt: nincs messze.

Még forró lihegésünk,
Még nyár a törtetésünk.
Még annyit vár az éltünk.
Még annyit el nem értünk —
De csónakunk már mélyen
Ott ring az őszi éjben,
Kikötőnk vize árad,
Az evezőnk már fáradt.
Hamar kihull kezünkől,
A láng alszik szemünkől,
A bölcső messze ring már,
Elul a révbé int már...

BEREND PÁL: ISRAEL ORVOSTANÁR LEGENDÁJA

Sauerbrei professzor a fejét csóválta és a beteg kérdő tekintetére nem válaszolt semmit. Kiment a szobából. Odakint állottak a beteg barátai, a milícia magasrangú tisztjei, miniszterek, kormánybiztosok. Ujságírók rohantak a professzorhoz, aki szabadkozva mondotta:

— Még nincs döntés. Nem tudom, hogy megoperáljuk-e a birodalmi helytartó urat.

Az ujságírók eltávoztak és a professzor a jelenlévő belügyminisztert és a kancellár helyettesét a sarokba vonta. Zavartan kezdte el:

— Meg kell mondani önöknek, hogy itt csak Israel kollégám segíthet. Speciális veseoperációról van szó, amelynek ő a megalkotója. Nem tudok ebben a pillanatban mást Németországban, aki a siker annyi valószínűségével folytathatná le a műtétet, mint Israel tanár. Mint orvos és mint a helytartó úr barátja és legfőképpen a német nép és a mi mozgalmunk érdekeinek szemszögéből csak azt mondhatom: nincs más megoldás! Israel professzornak *kell* operálni!

A belügyminiszter és a kancellár helyettese, két barna uniformisos, monoklis, kopasz úr, megdöbbenve néztek Sauerbrei professzorra:

— Hogy képzei ezt?! Egy zsidóval megoperáltatni a birodalmi helytartót!

Sauerbrei professzor hosszú orvosi magyarázatba kezdett idegesen. A végén a három úr a telefonhoz ment és felhívták az Israel-klinikát, amelyről ugyan már két hónappal ezelőtt eltávolították az igazgató-főorvost, de ahol a régi keresztény asszisztensek még tovább folytatták munkájukat. A kérdezősködés semmi eredményre nem vezetett, csak az derült ki, amit már a három úr is tudott: hat héttel ezelőtt Israel professzort elvitték a lakásáról, senki sem tudja, hová.

Megindult a végnélküli körtelefónálás és hajnal felé kimerülten, de eredménnyel jött be a kancellár helyettesének szárnysegédje: Israel tanár a d.—i internálótáborban van.

A tábor lámpái este kilenckor kialudtak. A három méter magas acéldrótsövényben megindult a magasfeszültségű elektromos áram. Csend volt. Tízezer embr néhány hónap óta megszokta ezt a fojtott csendet, az indulatok erőszakos legyűrését, a szabadság elmúlását, a világ szörnyű, érthetetlen megváltozását. Megszokta mindezt a tízezer internált, ha megérteni nem is tudta.

Israel professzor, mint a tábor orvosa, bizonyos könnyítésekkel élvezett. Joga volt például lámpáját este tíz óráig használni. A professzor hat hét óta szüntelenül új

sebészeti műtétján dolgozott. Hogy miért, milyen célból, erről sejtelve nem volt. Hogy megjelenik-e valaha a könyv, hogy kiváltja-e a sebészetnek azt a forradalmát, amelyet a professzor évtizedes munkájától és e műben lefektetett rezümétől várt, ez nem érdekelte a nagy berlini zsidó orvost. Ő dolgozott, mert gyermekkorától ezt csinálta, tizenkétéves korától, mióta egyedül tartotta el magát. A szabadságról nagynehezen leszokott, a munkáról nem.

Féltenegykor, abban a percben, mikor mély sóhajjal elaludt, felnyitották a szoba ajtaját és felgyújtották a villanyt. Három uniformisos ember állt előtte:

— Parancsunk van, hogy azonnal Berlinbe vigyük Önt!

Israel professzor kérdezősködni kezdett, de nem kapott választ. Vállvonogatva öltötte fel a tábor darócruháját. Azután mindnyájan autóra ültek. Szédült tempóban indult a százlóerős kocsik Berlin felé. A professzor a fejét törte, hogy miről lehet szó. Nem jött rá. Hiszen, ha felelőtlen akció során ki akarják végezni, — e bagatell dolog miatt nem viszik Berlinbe.

*

A nagy műtőben fehér köpenyben állottak az asszisztensek és az órát nézték. Minden pillanatban meg kell érkeznie a professzornak. Elmult nyolc óra, elmult kilenc óra, elmult tíz óra. Ekkor jött egy telefonjelentés az éjszakai Frankfurtból, hogy az országút közepén defektje volt az autónak. Az asszisztensek összenéztek. A beteg este nyolc óra óta a műtőasztalon feküdt. Érdeklődés nélkül, apatikusan várta, hogy mi történik vele.

Félórával elmult éjjel, amikor nyílt az ajtó és csapzottan, szakállasan, ahogyan az asszisztensek még sohasem látták, megjelent Israel professzor. Egy percre elnémult mindenki. Kedvence, dr. Lehmann magántanár odasietett hozzá, átölelte. Aztán odavezette a beteghez.

A professzor egy pillanatig megállt, magába szívtá az éterszagú levegőt, ami az ő világa volt harminc esztendő óta és amely nélkül az életét nem tudta elképzelni. Az asszisztensek hátrahúzódtak. A professzor feltette szemüvegét, leült a beteg mellé és a kórtörténettel a kezében, amelyet Lehmann dr. átadott neki, megcsinálta a diagnózist. Schwester Lisbeth, a mütös nővér, mögötte állt a professzor fehér köpenyével.

Kéjes öröm fogta el Israel tanárt, amikor keze beleért az enyhén meleg szuhlimátos oldathoz, kezébe vette a körömkéfé és felkészült a műtethez. Fejére öltötte a fehér alarcot. Most ismét a régi ember volt. A világhíres sebész, a berlini egyetem büszkesége, akinek a kedvéért évenként kétszáz amerikai diák hallgatta a sebészeti műtétant Németországban.

Másfél óráig tartott az operáció. A beteget felébresztették a narkózisból és bevitték a különszobába. Israel professzor mellette ment. További három napig tartott az élet-halálküzdelem. Injekciós fecskendőkkel, oxigénes palackokkal. Amíg az orvos győzött.

*

A birodalmi helytartó négy hétig feküdt a klinikán, azután bevonult a minisztériumba. Israel professzor klinikáján maradt, műtéteket nem végzett, előadásokat nem tartott, de visszakapta régi szobáját és a kultúrember kényelmében élte át ezt a hónapot, amíg telefonértesítés nem jött, hogy a birodalmi helytartó másnap tíz órára magához kéri.

A beszélgetés nem nélkülözte a drámai feszültséget:

— Az életemet köszönhetem önnek, — mondotta a miniszter. — A kabinet előterjesztésemre hozzájárult ah-

A Talmud mellett

Nachum Guttman (Tel-Aviv): Jeruzsálem. Migdal Dávid

hoz, hogy visszakapja klinikáját és előadásokat tarthasson az egyetemen. Tudom, hogy ez a legtöbb, amit adhatok önnek.

Halkan válaszolt Israel professzor:

— Én pedig ezt nem fogadom el. Hogy megoperáltam önt, orvosi kötelességem volt. Igaza van abban, hogy nekem köszönheti az életét. Én azonban nem akarok önnek semmit megköszönni. Nem akarok kivétel lenni. A mi munkánkra nem reflektálnak ebben az országban. Hogy ön, illetőleg orvos, mégis hozzám fordult, ezt megérteni nem tudom. Önre bízom, hogy kritikát gyakoroljon az ügy felett.

A birodalmi helytartó sápadtan felelte:

— Tudom, hogy sok hibát követtünk el. Nem lehet mindent jóvátenni. Mégis, mondja meg nekem, hogy mit tehetnék önért? Nem akarok egy életen át adósa maradni.

— Engedjen vissza a táborba. És adja meg a lehetőségét annak, hogy gyógyszereket vihessek le és berendezhessek egy kis kórházat. Mint jól tudja, a tábor halandósága négyeszerese az átlagos németországi halandóságnak.

Egy hónappal később dr. Israel a d.—i internálótáborban operált. Ezekben a napokban tíz amerikai orvos érkezett Berlinbe. Azt a nevetséges kérelmet terjesztették a kultuszminiszter elé, hogy asszisztálhassanak Israel professzor mellett D.-ben. Tanulni akarnak tőle, mégha internálótáborban dolgozik is. Nagyon természetes, hogy ezt a fantasztikus kívánságot nem teljesítették és azt ajánlották, hogy a tíz orvos Sauerbrei professzor klinikáját látogassa. Az amerikaiak ostoba csökönyösségére vall, hogy az ajánlatot nem fogadták el és másnap hazautaztak.

Donáth György: Elul

אני לדודי ודודי לי (Énekek Éneke)

... Kivirult az eres, friss fecske villant alá s legott énekbe fogott.

A földre pataokban folyt le a fény, a fáról fehéren méz zuhogott.

(Akkor leltünk egymásra a kertben, elébeborultam, sugárkarika lengett a fején...)

— A kedvesé vagyok én s a kedves az enyém.

Telivé csordult a hold, beért a nap is s szétrobbant milljó gerezdre,

Máglyává izmosodott föl a fény s mézittasan ingott a fa teste.

(Föléhullottam, s rengett a fény, s lengett a lomb, s száján a szám, s ájult szemem ájult szemén...)

— A kedvesé vagyok én s a kedves az enyém.

S fölillant a fény a fa sudarán, percre megülve a csorba lomb között

Elpirult mingyár, hamu lett, lepergett s fagyosan hajára szökött.

(Ősz a hajad, már szürkül az est is, s fénytelen őszben mitévő lehetsz magadba, te szegény...)

— A kedvesé vagyok én s a kedves az enyém.

DR SEITZ VICTOR: STRABO A ZSIDÓKRÓL ÉS PALESZTINÁRÓL

Az athéni *Strabo*, az ókor nagy földrajzírója annak idején (élt Kr. e. 63—Kr. u. 23) bejárta Palesztinát és volt fenn Jeruzsálemben is. Akkoriban a földrajzi tudomány nem volt olyan egyszerű mesterség, mint manapság. Ma, ha valaki azt akarja, hogy a földrajzi tudományból valamelyik egyetemen doktorrá habilitálják, elolvas száz földrajzi művet és ír belőlük egy százegyediket. Az antik világban ez nem ment. A földrajzírónak be kellett utaznia a világot, ha le akarta írni. Így tehát *Strabo egyike az ókor legnagyobb utazóinak is*. Phöniciából jött le Palesztinába, *Sidon* és *Tyros* városokon keresztül. Már a megérkezésénél lehet konstatálni, hogy *Strabo* valami nagy „cionista” nem lehetett, mert az arabokat kivétel nélkül „rossz rablócsöcselék”-nek nevezi. *Sidon* városában el van ragadtatva a nagyszabású üvegipartól és a sidoniakat az *asztronómia* és az *arithmetika* mestereinek nevezi.

„Aka után (a mai Ako) jön *Straton tornya* (Gäsarea, ma Kaisarieh) és a kettő között fekszik a *Karmel hegye*. A hegy körül fekszenek az egyébként ismeretlen városok. *Sykaminopolis* (szederfák városa), a bennszülöttek nyelvén *Hepha* (a mai Haifa), — *Bukolonpolis* (a tehénpásztorok városa), — *Krokodilonpolis* (a krokodilusok városa), — aztán következik egy nagy erdő.”

„A nagy erdő után következik *Joppe* (ma *Jaffa*). Itt nyelte el a cethal *Andromedát* (érdekes, hogy *Jóna* prófétát is *Jaffánál* nyelte el a cethal). A város egy jelentékeny emelkedésen fekszik, úgyhogy onnan „*Hyerosolima*” (*Jerusalem*), a zsidók fővárosa látható. Tényleg, az egészen idáig elterülő zsidók ezt a várost kikötőnek használják. A

zsidóké volt valamikor a *Karmelhegy* és a körülötte lévő nagy erdő és ez a vidék oly népes volt, hogy a közelben lévő *Jamnia* (a régi *Jabné*, ma *Ibne*) és környékéről negyvenezer fegyverest lehetett kiállítani.”

„*Galilea*, *Hierikus* (Jeriko), *Philadelphia* (a Jordánon túl) és *Samaria* tartományokat egyiptomi, arab és phöniciai törzsek lakják. Noha ezek ilyen keverék népek, mégis valamennyi között legjellemzőbbek azok, akiknek ősei Egyiptomból jöttek ki, az úgynevezett zsidók, akikre vonatkoznak mindazon hiedelmek, amelyek a Jeruzsálemi templom tekintetében forgalomban vannak.”

„Mózes — mondja tovább *Strabo* — egyike az egyiptomi papoknak, akik az úgynevezett alföld (Gosen földje) egy részét bírták, de elégedetlen lévén az ottan létező intézményekkel, elvonul ezen országból és az Istenség sok híve követte őt. Ugyanis Mózes azt állította és tanította, hogy sem az Egyiptomiaknak, sem a Lybiaiaknak nincsenek helyes nézeteik, ha ők az Istenséget vad vagy háziállatok formájában ábrázolják, de a Helléneknek sem, akik Istent emberformájúnak képzelik. Mert csak az az egyetlen lény Isten, amelyik valamennyiünket, a földet és a tengereket átfogja és amit mi görögök az égnek, a világnak és a dolgok természetének nevezünk.”

Látjuk, hogy *Strabo* Izrael istenét körülbelül úgy igyekszik magyarázni, mint *Spinoza*. Alig félreérthető, hogy mikor *Strabo* a zsidó istenre vonatkoztatva ilyen kifejezést használ, az „ég, a világ és a dolgok természete”, ezzel azt akarja mondani, hogy „a világegyetem energiája” és csak azért nem mondja így, mert a modern terminológia hiányzott neki, de értelmileg világos, hogy *Strabo* ezt gondolja. Miután még előadja részletesen, hogyan áll az istenség fogalma és kultusza Mózes szerint, *Strabo* így folytatja:

„Az ilyen tanításokkal sikerült neki nem csekély számú értelmes embereket megnyerni és elvezette őket azon helyre, ahol most *Hyerosolyma*-telep áll. Könnyen jutott a vidék birtokába, amelyik egy csöppet sem irigylésreméltó és amelynek kedvéért bizonyára senki sem bocsátkozna komoly harcba. Mert a vidék sziklás, de a hely (*Jerusalem*) maga vízzel jól el van látva, ellenben köröskörül terméketlen, víztelen, 60 stádium körzethen (kerekén 11 kilométer) sziklás vidékkel van körülvéve.”

Ebből a leírásból látható, — amit *Strabo* más ponton részletesebben is kifejt — hogy Jeruzsálem alapítóit kizárólag stratégiai szempontok vezették a város alapításánál. Mert egy hegyen lévő város, ahol bőven van víz és köröskörül sziklás, terméketlen, víztelen sivatag, kiváló védelmi pozíció, úgy az ókor, mint az egész középkoron keresztül. A fővárossal, Jeruzsálemmel sokat foglalkozik. Elmondja, hogy a hanyatlás idején is Jeruzsálem mindig megőrzött „bizonyos méltóságot, amelyre, mint szentségre, a zsidók büszkéek voltak és amely előtt hódolattal viselkedtek.” Bőven foglalkozik a *Sirbonis-tavával* (Holt-tenger). Körülbelül ugyanazt mondja, ami ma látható, de ő még látta, amikor a *Holt-tenger fenekéről vulkánikus kitörések dobták fel a földi szurkot*. „El lehet hinni az itten lakók között elterjedt mondát, hogy itt valamikor 13 város állott, közöttük *Sodoma*, amelyeket aztán földrengés és vízár pusztítottak el.”

Jeriko száz stádion hosszú pálmater, balzsam-ter, „nemes és szép” gyümölcsfák, szétszórt házakkal és egy királyi kastéllyal. A balzsam nagy cikk volt. Gyógyította a fejfájást, a folyós szemeket és egy olyan tulajdonságot, amivel főként államférfiak vannak megverve. A balzsamot Genfben kellene fogyasztani.

Nachum Guttman (Tel-Aviv): Száfet

NACHUM GUTTMANN MŰTERMÉBEN TEL-AVIVBAN

A falakon palesztinai tájképek sugaras derűje, a mappákban bibliai rézkarcok komor hangulata. Itt minden a Szentföldhöz kapcsolódik. Tájaihoz és szokásaihoz, multjához és jelenéhez. Itt semmi nyoma a ghattónak és emlékeinek. Nachum Guttman maga a Szentföld szülöttje. „Tocereth haarec” — „hazai termés” — ahogy itt kedvesen mondják. Az apja S. Ben-Cijon, a nemrég elhalt nagynevű héber író és publicista, akinek irodalmi működését halála óta még fokozottabban méltatják. Nachum zsenge korától kezdve a képzőművészet felé mutatott hajlamot. Eleinte szobrászattal foglalkozott, itt is néhány kiváló kompozícióval tünt fel. A bibliai Jób-csoportjával sokszor és sokféleképpen feldolgozott klasszikus tárgyhoz nyúlt, de volt mégis a témához új mondanivalója is. Grafika és olajfestészet váltakozva és olykor párhuzamosan jutnak szóhoz. A Mult és Jövő olvasói még jól emlékeznek arra a vádirat-sorozatra, amelyet Nachum Guttman rajzaiból az 1929-iki tragikus palesztinai események után közöltünk. A művész ezeken a lapokon nem sujtott siratóként, hanem az angol kormányzat önértékes vádlójaként lépett fel.

— Közöljünk-e most is néhány rajzot a sorozatból? — kérdezem.

— Nem, — feleli határozottan. — Rossz álom volt, amely elmúlt. Nem kell feleleveníteni. Nézzük inkább a bibliai mappámat.

Jóna története. Az Úr elől megszökött próféta tragédiája. Innen a telaviv-jaffai tengerpartról indul el a legenda. Steinhard, Budko, Uriel Birnbaum nyúlunk, átszellemült aszkéta Jónájával ellentétben itt egy nyugalomban megzavart haragvó, zömök férfi áll előttünk, aki nem akar az Úr szavának eszköze lenni, kényelmesen a tengerre száll, de ebben a pillanatban is Isten szemét látja, amely folyton üldözi és nem hagyja békén sehol. Nachum Guttman Jóna-sorozata egyéni felfogást mutat jellemzésben és kompozícióban egyaránt.

Mialatt a mappát nézzük, egy kis göndörhajú fiúcska telepedik mellénk kíváncsiskodva. Négy-ötéves gyerek egy közeli kvucáról. A művész rokona, látogatóba jött kis unokatestvérkéihez a városba. El kell mesélni Jóna egész történetét a kis vendégnek. Rövid kivonattal nincs megelégedve. Ő többet akar tudni. Mindent. A legkényelmesebb utat választja a mester. Előveszi a Bibliát és felolvassa neki a néhány fejezetet. Persze nem fordításban, hanem héber eredetiben, a kis

szőke anyanyelvén. A kicsike itt-ott félbeszakítja egy-egy kérdéssel. Gyönyörűen hangzik a héber szó az ajkán. Nachum Guttman közben hozzám is intéz egy-egy mondatot és mindig hozzáfűzi szokásosan „adoni”, uram. A kis vendég figyel. Hirtelen megszólal: — Lamá ató omér lo adoni? Miért mondod neki: uram?

— Veéch omér? Hát hogyan mondjam?

A kis kvucabeli a legtermészetesebben feleli:

— Emór poali! Mondd: *munkásom!*

Legalább a kvucában így van.

Az ember: munkás. Uram nincsen. Kis ízelítő volt ez az udvariaskodó város és az egyszerű kollektív falu ellentétéből.

— És hogy tetszenek neked a nagybácsi képei? — kérdem.

— Jafe meód! Jafe meód! Nagyon szép, nagyon szép — lelkesedik a kicsike és kezdi folyékonyan ismételni Jóna történetét a képek szemléltetése alapján.

Nachum Guttman meleg gyermekszeretete nyilatkozik meg azokban a mese-illusztrációkban, amelyek hétről-hétre megjelennek a „Davar”-nak, a palesztinai munkások nagy napilapjának ünnepi gyermek-mellékletein. (Legtöbbnyire *Anda Pinkerfeld*, a kitűnő telavivi költőné bájos verseivel.) Legutóbb került ki a sajtó alól Bialik verses mesekönyve Guttman akvarelljeivel. A palesztinai könyvnyomdászat remeke, amely színes reprodukcióival felveheti a versenyt a legfejlettebb technikájú európai nyomdatermékkel.

Nachum Guttman, aki máris annyi jelentős sikerre tekinthet hátra pályáján, még fiatal ember. És a fejlődésnek hosszú útja áll még nyitva előtte.

P. J.

Nachum Guttman (Tel-Aviv): Jób

Rue Bassano...

Egy párizsi utcanév. Egyszerű, nem? De ha az utcán jársz és meglátsz egy ismerős arcot — német pajtás — az első kérdés: „Hát te is?” és a második: „Jelentkeztl már ott?” És előkerül a notesz. „Rue Bassano.” Vagy ha a Metró akarsz utazni és a nagy térkép-plakát előtt látsz egy tucat embert, akik elmélyedve tanulmányozzák Párizs labirintusát — hát persze, hogy németek. És mit keresnek? — Rue Bassano...

A „Métro”, Párizs óriás földalatti kigyója, német szótól hangos. „Nem késünk el?” „En már negyedszer megyek — mondja fáradtan az egyik — még nem került rám a sor. 5—6 órahosszat kell várni.”

Az állomáson kibújunk a föld alól. Pompás látvány! A Champs-Élysées. Talán a világ legszebb utcája. Tíz-tizenkettes sorokban rohannak az autók.

Nem kell kérdezni, hol a Rue Bassano. Lehet azt már látni, hová tart a német karaván.

A ház tulajdonképpen olyan, mint a többi. És mégis más. A járdát messzire elfoglalják hevesen gesztikuláló csoportok. Négyesével-ötösével hevesen vitatkoznak. De ott a sarokban állanak magányosan is. Lehorgasztott fejjel, szomorúan merednek a földre. Nem hiszem, hogy a párizsi aszfalt vegyi összetételét tanulmányozzák. Gondolatban bizonyára messze járnak.

Be akarok menni az ajtón, ahol ki van írva: „Zsidó menekülteket segítő bizottság”. Hopp! Ez nem olyan egyszerű! Az ajtó szigorú őre megkérdezi, van-e már számom? Nincs? Mutatják — arra kell menni, keresztül az udvaron, ott kell jelentkezni és várni.

Az udvaron ugyanaz a kép, mint előbb az utcán. Csak a napfénytelen, sötét udvar szürkésege, még sivárabb.

Lépcsők. Ajtó. A lépcsőkön is ülnek. Valóságos emberi barrikádok. Cigaretázó, szomorú emberek.

Végre bent vagyok. Sötét kis szoba. Bizonyára egy lakás előszobája a békés rendeltetése. Most 60—70 ember szorong egy asztal körül. Itt adják a számot. Ez hát az első állomás.

133-ik vagyok. Reggel tíz óra van és az én számom 133! Hány száz ember tolong itt naponta! Számolgatni kezdek: egy hét az hét nap és egy hónap az négy és fél hét: és naponta jönnek százszámra új és újabb menekültek. Mihez kezd ez a rengeteg elűzött ember? Idegen országban, idegen nyelven — és mindig újabb és újabb kezek, akik munkát, segítséget kérnek!

Most egy másik szobába kell menni. Itt veszik fel a személyi adatokat. Két asztalnál két fiatalember dolgozik pillanatnyi szünet nélkül. Írnak, írnak, írnak — és mi várunk. Egyre többen vagyunk. Alig lehet megmozdulni. Túl kicsi a szoba. A levegőt is szűken mérik. Az emberek idegesek. Szorongás, tolongás — de csak várni kell. Kitartás!

A következő szoba hivatalból is a várásnak van szentelve. Ez már valamivel nagyobb helyiség. A boldogok ülnek. A többiek ácsorognak. Ólomlábakon jár az idő. Ötvenes csoportokban küldik fel a menekülteket az emeletre, az ígért földjére.

Várunk. Egyelőre azok vannak fent, akikre tegnap már nem kerülhetett sor. És én ma már a 133-ik vagyok!

Feltűnően sok a férfi. Alig egy pár nő. A nőkkel szemben rendkívül lovagiasak. A leglevegősebb helyet kapják, soronkívül bejuthatnak az irodába.

A falon egy nagy plakát kézírással: „Ne felejtsetek el, hogy vendégek vagyunk!” Intő szó a csendre és a rendre.

Mondják, hogy azért írták ki, mert sokan békétlen-

kedtek, türelmetlenkedtek, vagy a cigarettát a földre hajgálták.

Egy idősebb — kereskedőnek látszik — politizál. Szerinte Hitler 2 hónap múlva „abwirtschaftolt”. Mert hát... Mindenféle emberi jogokról beszél, meg a világ bölcs belátásáról.

Hm.

Egy másik — talán ügynök — dörög, akár egy népszónok. Ő bejárta már az egész világot. Még Amerikában is volt! Ismeri a török, az osztrák, az olasz kosztot. A világ összes kosztját! De az mégis más, ha otthon az asszony főz. Még ha csak egy tál krumplit is!

Megnyugtatták őt, hogy itt majd kap ingyen ebédjegyet.

Igaz, mit is kapunk majd odafent?

A vélemények elágazók. Az egyik hallotta, hogy segítyt is adnak. A másik, hogy pénzt nem adnak. Ebédjegyet biztosan. És olcsó szállást — sőt indokolt esetekben ingyen is.

Nemzetközi gyűjtés 15,000.000 frankot hcsátott a bizottság rendelkezésére. Hallatlan összegnek hangzik! De eddig már körülbelül 60.000 menekült van csak Franciaországban! És jönnek, jönnek, jönnek — mindig többen. A vagyonuk egypár kézikoffer és üres pénztárca.

Mi lesz velük?

Ismerőseket látok.

— Két napja, hogy itt vagyunk. Átgyalogoltunk a határon. Mindenünk odaát maradt! — mesélik. Tanító az egyik. — Tudod, hogy tanítanak az iskolában? Ha a kis zsidógyereket kihívják felelni, a neve elé odateszik, hogy: Jud... Zsidó Samuel Kohn, gyere ki felelni... És nyáron a strandokon zsidó csak kijelölt időben fürödhetik... Hja, a sárga folt!

Várunk. Az órák mulnak. Sokáig tart, amíg ez a sok ember az emeleti irodákban elpanaszolja sok bűját-baját. Micsoda tengere a nyomorúságnak, a kétségbeesett csüggedésnek! Mindegyik feje fölött ott a nagy kérdőjel: „Mi lesz velünk?”

A falon gúnyosan nevet a plakát. „Ne felejtsetek el, hogy vendégek vagyunk!” De hol fognak a „vendégek” háltni?

Van Anatole France-nak egy igen szellemes mondása. „Minő demokrácia! Gazdagnak és szegénynek egyformán tilos a Szajna hídjai alatt aludni!”

Lassankint elhalkul a beszéd. Belefáradtak a várásba. Lekókkadt fejjel járkálnak, kiknek szék nem jutott. Fel-alá, fel-alá, fel-alá. Mint a ketrechezárt vadak. Az egyik megáll, a falra mered. A plakátot nézi. Egyszerre csak kitör belőle a keserűség. „Hát az egész életünkre csak megtűrt vendégek leszünk?”

Senki se válaszol. Rettentő nagy a hallgatás. Milyen furcsa! Most mindegyik lesüti a szemét. Mintha szégyenkeznének. Egy mély hasszushang felsóhajt:

„Jude...”

Zsidó.

Új számot kiáltanak. Most én is sorra kerülök. Felkecmerednek a társaim — megindulunk a lépcsőn. Nem nagy a frissesség.

Fent egy asztalnál ismét regisztrálnak bennünket. Egy másik asztalhoz egyenkint jutunk. Ez a „sóhajok asztala”. Itt hallgatja meg mindenki bánatát egy kedves, udvarias ember. Szünet nélkül dolgozik — reggeltől késő estig — százan meg százan jönnek hozzá naponta — mégis egyformán szíves mindenkire, egyformán türelmes, egyformán megértő. Emberfeletti produkció! Napokig, hetekig, hóna-

*Pilichovszky (London): Zadok Kahan
Franciaország néhai grandrabbi*

pokig minden nap tíz órahosszat csak panaszt, panaszt, panaszt hallani!

Például: mialatt engem hallgat meg, közben egy anya jön a lányával és visszahoz egy csomó ebédjegyet. Panaszodik, hogy az ebéd teljességgel ehetetlen azon a helyen — más helyet kér. A dolog végtelen udvariassággal elintéződik. Két perc velem. Jön egy francia dáma, pár napra kisegítőt keres. „Azonnal utána nézek, asszonyom” — és már megy is a szomszéd szobába, a kartotékokhoz — máris tud mindent — ismét én kerülök sorra.

— Munka? Az nehéz. Vannak privát összeköttetései? A nőknek könnyebb — nevelőnőnek vagy cselédnek lehetnek. Igaz, hogy csak 100 frankot kapnak havonként (15 márka), a munkaidő pedig reggel héttől este 11-ig, hetenként egyszeri kimenővel, délután 3-tól este 7-ig — de legalább lakást kapnak és ellátást...

Valóban „könnyű” a nőknek. Egyetemi diplomával...

Kartoték-szoba. Nagy, vastag könyvekben végtelen névsor.

A pénztárnál hangos szóra lettem figyelmes. Mi az? Botrány? Egy indulatosan kiabáló férfi csapkodja az asztalt — különben egy jónevű író Weimarból — és visszahajít az asztalra két tízfrankost. „Mit kezdjek 20 frankkal? A családom... Semmink sincsen...”

Mondják, ez az ember eddig minden héten tisztességes összegű segílyt kapott. De most már nem jut rá több...

Jószívű emberséggel beszélnek vele. „Vendégek vagyunk...”

A német író elcsendesedik. Kicsit meggörnyed. Valami bocsánatot dadog — valamit az idegekről, amik felmondják a szolgálatot. Látszik, hogy rettentően szégyeli magát. Szó nélkül elhúzza a húsz frankját... Megy, öszszegubbaszkodva — szinte ellopódkodik.

Késő délután lett már, mire ismét az utcán vagyok. Odafent az irodában még lázasan folyik a segítőmunka. Kiáltják a számokat, mennek az ötvenes csoportok, regisztrálnak, segítenek, vigasztalnak...

A Champs-Elyséen kigyúlnak a transzparensok. Káprázatos tüzijáték! A kivilágított szökőkutak csillogó ezüstje belevillog a homályos alkonyodásba. Köröskörül fény, ra-

*Pilichovszky (London): Hontalanok
(Az elhunyt festő leghíresebb műve)*

gyogás, pompa, villogó kirakatok, zsúfolt kávéházak, autók. Minden rohan, csilingel, túlköl.

Megállok. A sarkon német szót hallok. Búcsúzkodnak. Kézfogás. Az egyik jobbra megy. A másik balra. A harmadik kicsit ott marad állva. Belebámul ebbe a nyüzsgő, idegen életbe. Aztán lassan ő is elindul.

L. PILICHOVSZKY

„A ghetto festőjének” mondották. És valóban kevesen tudták úgy vászonra rögzíteni a gettó hangulatait, mint Pilichovszky. És még inkább a gettójától is megfosztott bolyongó, hontalan zsidónak csendes fájdalmát, amely némaságával is égbe kiált. Leghíresebb műve a „Hontalanok”, két fáradt vándor a lépcsőn, kik már a kérdésbe is belefáradtak, hogy hová, merre? Nincs már vád sem az ajkukon, csak halk megadás. Mint a másik híres képén, melynek címe: „Al chét”. A bűnért... Sokszor mások bűnéért, amelyet magára vesz alázattal és tépelődéssel.

Pilichovszky a lengyel ghettóból, Lodzból indult el, mint *Hirszenberg*, aki Jeruzsálemig jutott el és sőgora, *Glicenstein*, a szobrász, aki Rómában érkezett be. Egy mecénás bőkezűsége lehetővé tette neki a művészi kiképzést Münchenben és Párizsban. Boldogan ujságolta haza, hogy első növendék-munkáját elfogadták a nagy párizsi kiállításra. És siker sikert követett. Képei Warsótól Londonig a kiállítások díszai lettek. A gettó életéből az új palesztinai feltámadás felé fordult. Híres lett Herzl-portréja. És legutolsó nagy műve, a *jeruzsáلمي egyetem felavatásának* impozáns megörökítése volt.

1915 óta Londonban élt. Itt halt meg 64 éves korában, alkotó erejének teljében.

JESAJA TISBI (TEL-AVIV): BÉT ZERA EGY KVUCA ÉLETE

Kicsi pont, félreeső helyen fekszik, még a palesztinaiak közül is sokan alig ismerik a nevét. Gyönyörű vidéke van, a kopárságában is csodaszép, színjátzó Gilead-hegység veszi körül, néhány lépésnyire a völgyben egy kékeszöld, tekergő csík húzódik, ott folyik a gyorsíramú Jordán és gyűjti a villanyerőt a Rutenberg-műveknek, a másik oldalon pedig, alig tízpercnyi távolságban a palesztinai tájak legbűvösebb éke, a Kineret-tava terül el. A táj szépségén kívül forró éghajlatáról is nevezetes a vidéke. Palesztina különböző, szélsőséges klíma-változataiban Tibériás és környéke, amely 210 méterrel a tenger színe alatt van, a Holt-tenger vidékének kivételével, a legtrópusosabb klímát képviseli. A nyári napok tüzesek és levegőtlenek s a hőmérő néha 40 fokig is felszökik árnyékban.

Magyarországon, cionista körökben még valamiről ismerik Bét-Zera nevét: ott él és dolgozik a feleségével együtt Léderer Ignác, a magyarországi Kerem Kajjemet egykori irodavezetője. Jól fizetett állása volt, de egy szép napon elhagyta Budapestet és elment parasztnak a Jordán partjára. Kezdetben ujoncoskodott és egy évig kocsis volt a kvucán, aztán rendes tag lett és beilleszkedett a többi munkaágakba is. Ennyit tudtam róla meg Budapesten és most, hogy itt vagyok az országban, mulaszthatatlan szükségnek éreztem, hogy meglátogassam és közelebbről szemügyre vegyem az én paraszttá vedlett városi barátom életét. Így jutottam el Bét-Zerára, de ami ott elém tárult, az nem egy ember, hanem egy egész közösség érdekes, eredeti élete volt és úgy érzem, hogy impresszióim túllépik a személyes élmények határát s a nyilvánosság elé kíváncsognak.

Tizenhat házaspár él Bét-Zerán, nagyjából fiatalok, sőt európai szemmel nézve, nagyon fiatalok. Velük él még néhány nőtlen fiú és egy-két leány, többnyire vendégek és tagjelöltek. A jelöltség egy évig tart, míg a közösség tagjai közelebbről megismerik a jelöltet, aztán döntenek a fel-

vételéről. Természetesen kivételek is akadnak. Él közöttük egy középkorú férfi, hét éve él már a telepen, nem vették fel tagnak, mert nem üti meg a mértéket, de nem is tették ki a közösségből és hacsak valami rendkívüli esemény nem

Egy száfeti leány

jön közbe, bizonyára ott is marad élete végéig. Nagy, kiterjedt gazdaságuk van, zöldséget, banánt és grape fruitot termelnek, van gabonaföldjük, aminek hozamát már két éven át megölte a szárazság, gazdag istállójuk van hollandi tehenekkel, borjakkal és két pompás fajbikával, a baromfi-állományuk négyezer tyúkból áll, vízzel bőven el vannak látva, három kőházuk és tizenöt gyerekük van s a Jewish Agency által megszavazott támogatás utolsó részleteként most három új házat építenek a barakkban lakók számára. Szóval jó módban élnek és biztos alapjuk van.

Ez a telep külső képe. De még sokkal érdekesebb az emberek összetétele. Az első telepesek Németországból jöttek, még a Hitler-korszak előtti német cionisták köréből. Egyideig nem vettek fel más országbeli tagokat, de egyik tagjuk lengyelországi kapcsolatai révén: egy krakói csoport is a telepre került. Ez a két csoport alkotja a telepesek zömét. Más-más országból és milióból jöttek, homlokegyenest ellenkező nevelésben részesültek, de Bét-Zera földjén találkoztak és egyesültek a munkában. A német származásúak mind világiak voltak előbb, nagyrészüket akadémiai képzettséggel is bír, míg a krakóiak fanatikus chaszidik gyermekei, hosszú évekig bűvárkodtak a Talmudban és talán rabbi-oklevelet is szereztek a jesivában. A németek erősen érdeklődni kezdtek a zsidó tudományok iránt és szabad idejükben Talmuddal is foglalkoznak, míg a krakóiak, akik már külföldön magukba szívták a világi tudást, ha futja az időből, tovább tanulmányozzák Spinozát és Kantot.

Így találkoznak a pólusok Erec-Jiszraelben.

A mindennapi munkabeosztásuk is érdekes és tanulságos. Palesztinában a szervezett munkások szigorúan ragaszkodnak a nyolcórás munkaidőhöz, de itt az önálló gazdaságban, ahol senki sem hajtja őket, nem ismerik a munkaidő korlátozását. Kora reggeltől naplementéig dolgoznak. Sok rendeznivaló van a gazdaságban és ilyen túlfeszített tempó mellett is alig győzik a munkát. Este, vacsora után, összeülnek és személy szerint mindenkinek kiadják a másnapi teendőjét. Néha differenciák is támadnak a munkabeosztás körül, de ezek könnyen elsimulnak. Tíz óra körül legtöbbször a szobájukba vonulnak és reggel ötkor, mikor az éjjeli őr megszólaltatja a csengőt, mindenki újra talpon van

Jemenita zsidó eszroggal

משירי חוה פטאי

חוה פטאי משוררת צעירה היא בהתנחלה שרוב שיריה הדורים ברוח לאומית יהודית ומלאים ערגון וכופה לארץ-ישראל הנכנית בשנה וז פרסמה גם רוסן לילדים שבו היא שהארת ביד אמן את דרכו ולבטיו של ילד יתור מעיירה הונגריה עד בואו לתל-אביב ועתה היא כותבת רימן חדש „לגורלים“ עם נושאים מאיי. חוה פטאי מסקרת עכשיו שנית בארצנו יחד עם אחיה ד"ר יוסף פטאי שהרצה גם הפעם בסכללה בירושלים ובאהל-שם בתל-אביב על הקירותיו רשירתנו העתיקה סתוך כתבי יד בלתי ידועים. שיריה של המשוררת הצעירה זכו לפרסם גדול בהונגריה, את „שירי הברכה“ שלה מרקלמים ושרים בכל הגשפים עם תי הנגינה של הקומפוזיטור הנודע קלן הונג. כשרונה הרב של חוה פטאי נתגלה גם בתרגומיה היפים סן השירה העברית החדשה.

את השיר „אמא עין הדר לי קורא“ כתבה בהיותה עוד בבודפשט, טרם סלחה תשועה לשוב לארץ ישראל.

שירת הבונים

אבן אל אבן ואבן על אבן —
כי ימלא פיני סיד, חצץ, וחול
רוח מי יפול ?
גם בלשון עלנים נשיר להקים :
„בית, בית, בית נקים !“
למי סצב אחר ? למה ולמי ?
צלילים ורים בוקעים בדמי,
ראה, איך רועד שם פי כחול-העינים :
„אשה !... אשה !... איך אשאר על כפים !“
תמצאנה, אל תראנו, חכה, חכה עוד,
באבן על חשכם הוהר לעלות —
יבוא יום כאלות !

אך עתה פצח בשיר ענקים :
„בית, בית, בית נקים !...“
הבה ! יחבר. מה תביט לסתהק ?
אבן אל אבן ואבן על אבן —
כאט הקיר יהרס ויפול
למה תדום ! וסר וסר בקול,
נלהיט לי את שירך אתה :
„ילדתי, ילדתי — ילדתי הרכה...“
ילדתך נטה, אך בנה את הנג,
עוד יבוא יום חג !
בנה ! ילדתך הצרכ כהום השרכ
בצריח חנוס, עקוץ עפרכ ושרח,
לא טוב לתינוס הכל הדור
לכן בנה, בנה בלי הרף, בנדור,
ואל תחלוס כלום רס אבן אבנים
והתעלים בעבודה כבניל רגנים,
חיים באבנים,
חיי עד בסלעים מוצקים,
„בית, בית, בית נקים !...“
זה שירנו ובסמיש ננגן
ואשה, רמעות ילד לא תרגן
גם כחלומנו אבנים נהבק
וכהמנון קדוש הרים ספרס.
כלכה רותחת סלכ הר נועש
בנגון פרא ספונ להב ואש
תפרוץ שירנה ותסריא שחקים :
„בית, בית, בית נקים !...“

אמא עין הדר לי קורא

אמא, עין הדר לי קורא
עלייך תל-אביב נכט בחולות
חסון ועבות —
וריתו, צעיה זהב סתניק
פרש על לכי...

אמא, דליתמרים בוכה
כרמעות דכש ססונן עלי —
על השמר עומד כחוף חיסה
ובנמל ההומה סכש פני
סכקר עד ערב יסתובב צלו,
יסתובב ויחכה
לי האג סחכה שנשארתי סר
ונפשי הרוויה שירי הפש ודרור
נסחבת ספנר בארצות-הקור,
אלמת ונסקה...

אמא, פעם עברתי שם
וסאו רמי רן ומכה נל אל נל,
ואשאף לנודר לרוץ לסים אל-על,
כי ריח על הדר עולה כנהירי
ורסל בוכה בשעת הים.

תרגום: ישעיה תשבי

EGY LAP A JERUZSÁLEMI „DOÁR HAGÓM“ CÍMŰ NAPILAPBÓL. „PATAI ÉVA VERSEIBŐL.“ Az arckép alatt lévő bevezetés elmondja, hogy a magyarországi fiatal költőnő versei át vannak hatva a Szentföld utáni vágyakozással. Ez évben kiadott egy ifjúsági regényt is, melyben művészi kézzel ábrázolja egy zsidó gyermek útját a kis magyar városból Tel-Avivig. Most új regényt ír „felnőtteknek“ palesztinai tárgygyal. Patai Éva most másodszor látogatja Erec Jisraelt, együtt apjával, aki ezúttal is előadott a jeruzsálemi Egyetemen és a telavivi Ohel-Semben régi, ismeretlen héber költői kéziratokban végzett kutatásairól. Az „Építők énekét“ szavalják és éneklük mindenfelé, Kelen Hugó ismert zeneszerző megzenésítésében. Az „Anyám, egy narancsfa hív“ című alább közölt versét még akkor írta, mielőtt vágya beteljesült, hogy újra visszatérjen a Szentföldre. A fordításokat Tisbi Illés végezte.

és indulnak a munkába. Reggeli és uzsonna idején rövid szünet, ebéd után két óra pihenés, aztán teáznak és estig folytatják a munkát. Az étkezés természetesen közös terem-ben történik, mindenki oda ül, ahol éppen helyet talál és szüksége szerint vesz magának az asztalon párolgó ételekből.

Prózai dolgok, de nagyon fontosak és érdekesek. Ám ami leginkább érdekelt, az a gyermeknevelés kérdése volt. A kollektív nevelés kérdése mindig izgatott, most hát kíváncsi voltam, milyen eredménnyel jár a gyakorlatban. Ezirányú tapasztalataim a legkielégítőbbek voltak. Meggyőződtem róla, hogy ezek a „kollektív“ nevelésű gyermekek sokkal közvetlenebb kapcsolatban vannak a szülőkkel, mint polgári családok nagyrésznél, ahol a kenyérgondok, az izgalmak és egyéb „elfoglaltságok“ sokszor hetekig nem engedik meg a szülőknek, különösen az apáknak, hogy a gyermekeikkel nyugodtan, zavartalanul foglalkozzanak. Itt bizony, a „kollektív“ telepen nem múlik el egy nap, hogy a szülők ne érintkezzenek a gyermekekkel és ez az érintkezés nem lefekvés előtti kézcsókban, vagy pláne a napközi rosszalkodás miatti fenyegetésben és megfenyítésben merül ki, hanem a szeretettől fűtött, gondtalan odaadásban, ami aztán a kölcsönhatások kimélyítésére vezet. Estefelé, munka után, a szülők magukhoz veszik a gyermekeket és a vacsora idejéig együtt maradnak, sétáltatják őket és diskurálnak velük.

A gyermekekkel való intenzív kapcsolatot Léderer barátunknál is tapasztaltam. Aznap délután, mikor a telepre értem, szabad volt, mert ő volt a soros éjjeli őr. Egy kőházba menekült a fullasztó hőség elől és ott bogoztuk a multat és a jelent. Hirtelen nyugtalanságot észleltem rajta, mire közölte velem, hogy kénytelen félbeszakítani a diskurzust, mert nemsokára a posztjára kell álljon és ma még nem látta a kisfiát, Sault. Az egyéves fiúcska künn feküdt a szabadban a szűnyogháló alatt. Az apa karjára kapta és sétálni mentünk. Ekkor minden figyelme a gyermek felé koncentráldott és láttam, hogy szinte lelkiismeretfurdalást érez, mikor egy pillanatra olyan témára csaptunk át, ami nem a gyermek körül forgott. „Ha semmi más kapcsolatom nem volna Bét-Zerával, egyedül ez a gyermek úgy ideláncol a földhöz, mintha én is ebből a talajból nőttem volna ki.“ Így áradozott Jósua Léderer és éreztem, hogy ez a rajongás őszinte s a lélek mélyéből fakad.

A gyermeket lefektették, később a nagyok is aludni tértek, és csak ketten járkáltunk fel-alá a gazdaság udvarán: Léderer az őr és én, a vendég. Léderer vállán vadászpuska és beszélgetés közben minden leghalkabb neszre figyel. Bizony a fegyverfogáshoz is érteni kell Bét-Zerán. A telihold fényében a szemben lévő dombon kibontakoznak egy arab falu kontúrjai s a környező hegyek között sok arab falu van és nem lehet tudni, hogy mikor kell fegyverhez nyúlni a támadók ellen. A legutóbbi zavargások idején a környékbéli arabok nem mozdultak meg, de Bét-Zera exponált helyen fekszik s a kolonistáknak mindenre készülni kell.

Ez azonban nem nyugtalanítja őket. Nagyrészüket a tétlön alszik, mert a szobákban fojtó a hőség. Két fiatal fiú a víztartály tetejére mászik aludni. „Látod — mondja Léderer —, az egyik az ismert filozófusnak és a jeruzsálemi egyetem főkönyvtárosának, dr. Hugó Bergmannak a fia.“ Kissé csodálkozva nézem a kúszó fiúkat, aztán letelepedünk egy szénakazal aljába és folytatjuk az abbaahagyott beszélgetést.

Néma csend van az éjszakában. Csak a Jordán vize csobog s az istállóból halk zaj szűrődik ki. A soros asszonyok fejik a teheneket.

PETERDI ANDOR: A VILÁG SIP-UCCÁI MA

Ezt a kis életképet közvetlen közelségben figyelem meg, itt, Budapesten a Sip uccában, ahol minden pénteken nagyobb a zajlás a hitközség udvarán, mint más közönséges napon. Ilyenkor osztogatnak. A szegény, viharvert emberek: öregek és fiatalok, özvegyek és férjes anyák, csoportokba verődve zsivajognak s a reménység egy-egy halvány szikrája élénkíti őket. Valami csak „leesik” számukra a „tehetősök” kegyelméből ezen a napon. Van olyan is köztük, nem is egy, aki sir, akit az élet még nem gyúrt kőkeményre s aki még úgy érzi, hogy igazság szerint nem ez a sors jár ki neki a Mindenhatótól. Ő már nem lázadzik. Csak sir... Nem keresi s nem rendezi magában életének ezt a tragikus menetét. Szegénysége s tehetetlensége miatt önmagát marcangolja s hibáztatja s nem is gondol arra, hogy az ő sorsát a „gazdasági válságon” felül még más tudatos rontások is kanyarították oda, ahol most van. S én jól tudom, hogy a zsidó hitközségek udvarai talán az egész világon ilyen népesek, hangosak s ugyancsak ilyen leverő látványosságot nyújtanak, mint ez a Sip uccai udvar. Bécs, Berlin, Hamburg, Frankfurt, Párizs, Bukarest Sip uccái ugyanezt a képet mutatják, talán egyazon időben és órában. Egy húron zeng a bánat mindenütt s a könnyek, miket ez udvarokon hullatnak, egyazon fájdalomtól törnek elő sósan és forróan a szenvedés tüztől.

Ne áltassuk magunkat s a már-már roskadozó zsidó egzisztenciák millióit. Ha ez még így folytatódik tovább, akkor bekövetkezik a második negyvenesztendő vándorlás, csak még szörnyűbb arányokban, mint ama bibliai és kilátástalanabb, mint amaz, mert Mózes nélkül állunk, hit, cél és törvény nélkül s nincs senki kiválasztott, aki célt és irányt mutat egy új, egy eszményi Kanaán felé. Egyedül Cion, Izráel új országa világít bele a gólszűz éjszakájába. Ám az egyre hulló és süllyedő milliók vaksággal is megvannak verve s nem látják a szabadulás ez egyetlen lehető útját. Még mindig nem látják.

Művészek, tudósok, mérnökök, munkások, kereskedők gyökértelen földönfutókká válnak máról holnapra. Tegnap még a munka és teremtés lázában

*A telarivi
szefardok
zsinaagógája*

*Reich Jenő
felvétele*

égve, hírben és jólétben éltek s ma már koldus-tarisznyával a vállukon a bizonytalanság országútjait róják s útjaik beletorkollanak a világ valamennyi Sip uccáiba s a karavánok egyre szaporodnak, a hitközségek kis udvarai egyre szűkülnek s az amúgy is vékony segélyforrások egyre kiszáradnak.

Ezt látom, amikor itt, a mi Sip uccánkban állok s igyekszem itt felmérni az európai zsidóság tengernyi nyomorúságát.

Igen, ez a Sip uccai kis udvar az a pont, ahol le tudom bocsátani a zsidó nyomorúság mérőőnját s itt megállapíthatom ijesztő mélységeit. És a mi Sip uccánkban a legmélyebbre süllyed a nyomor óceánjának mérőőnya s annál fájdalmasabb ez a valóság, mert tudjuk, hogy a sokféle terhet viselő hitközség saját erejéből nem képes megbirkózni ezzel a történelmi nyomorhullámmal. Mit tesznek és hányan a mi tehetőseink e nyomornak csak némi enyhítésére? Haragva kiáltjuk feléjük, ne nézzék közömbösen a Sip ucca felé sodródó hajótörötteket s fogják fel az S. O. S.-jeleket, mert ha nincs is erre földi törvény, van rá isteni parancs s nem lehet büntetlenül a pusztulókat sorsukra hagyni.

Nagy ünnepek közelednek. A zsidó szív megnyílásának hagyományos napjai. Aki a Tóra elé járul és aki nem jut eléje, mindenki gondolja át, hogy a Sip-utcák hangja most jajkiáltóbban hatol az Egekbe. Segítsen mindenki, amíg segíteni tud.

És ezzel a jajkiáltással nem azokhoz szólok, akik már érzik a zsidó sors kemény ökolcsapásait. Ők még tehetetlenek. Azok felé fordulok, akik még nyugodtan hajthatják le a fejüket, akik még erősek, akik még harcképesek befolyásuk, szellemi és anyagi eszközeik révén, adjanak életjelt magukról s ne nézzék közömbösen a zsidó egzisztenciák e megdőbbszentő pusztulását, mert saját sziklaváruk is csak képzelt sziklavár s könnyen bekövetkezhettek, hogy kártyavárként omlik majd össze fölöttük is.

Mi nem vagyunk elfogultak s mély megrendüléssel nézzük minden emberek mai szenvedését és küzdelmeit, nem osztályozunk s nem is érzünk különbséget zsidó és nemzsidó szenvedés között. Világosan tudjuk, hogy a mai krízis következtében minden felekezet, faj és osztály szenved, de azt is tudjuk, hogy a többihez viszonyítva milyen lehet az a zsidó nyomor, ami e mai helyzetből következik és ha csak ennyi lenne, nem is beszélnének külön zsidó nyomorúságról, szociális és emberbaráti belátásunk tiltakoznék legjobban ez ellen. De itt a mesterségesen és tudatosan aláásott zsidó egzisztenciák sorsáról beszélünk, arról a nyomorról, amelynek nem kellene lennie. A szenvedés és a szegénység osztásában is bizonyos arányszámot óhajtanánk. Elvégre is az Őristen, amikor a Földet és a Napot teremtette, semmiféle numerus clausust nem állított fel a zsidóság rovására! Erről semmiféle jel vagy írás nem található sem égen, sem földön...

Nekünk is van helyünk a Nap alatt!

MAURICE
SCHWARTZ

Who
Dramatized
and Directed
"Yoshe Kalb"

SERELE—
Judith Abartanel

MALKELE—
Charlotte Goldstein

Szezele, a rabbi leánya

(„Vorwärts“
New-York)

„Nochumse“ később Jose Kalb

I. J.
SINGER

Author of
"Yoshe Kalb"

ZIVIA—
Helen Zellina

REB SCHACHNE—
Gustav Schacht

KONON—
the sexton

Isidore
Cashner

NACHUMSE—
later "Yoshe Kalb"

Lazar Fried

MOISCHE, a chasid—
Michael Rosenberg

WIFE OF RACHMA-
NIVKE RABBI—
Morris Blinn

RACHMANIVKE
RABBI—
Anatole Wingradoff

ADUSH, the butcher—
Louis Welsberg

GITTEL—

Anna Appel

REB MALECH,
Rabbi from Nagesheve

Maurice
Schwartz

A POOR WIDOW—
Leah Naomi

ISRAEL AVIGDOR—
Morris Silberstein

MOTIE—
Wolf Goldfaden

RABBI OF LISHAN—
Morris Strauszberg

AMERIKA ZSIDÓ SZINHÁZI SZENZÁCIÓJA

Soha zsidó darab körül olyan heves vita nem folyt, mint J. Singer „Jose Kalb“ című regénye és ebből átdolgozott drámája körül. „Sund“ — ponyva-irodalom, írták egyes kritikusok. „Remekmű“ lelkesedtek mások. A tárgyilagos bírálókat analizálta a színmű alakjait és helyzeteit és nem foglalt állást. A közönség pedig közben döntött. Az olvasó és a hallgató közönség egyaránt. A regény a könyvpiac egyik legnépszerűbb „slágere“ lett, amely kiadást kiadás után ért, miután előbb folytatásokban a varsói „Heint“ és egy newyorki napilap példányszámát a duplájára emelte, a színdarab meg a newyorki zsidó színháznak példátlan kasszasikere lett. Miért volt a vita? És miért a siker? A disputára főként az adott okot, hogy J. Singer az eddigi irodalmi státustól eltérően, a chászid világot, a csodarabbi udvarát és környezetét nem a J. L. Perc tradícióinak szellemében ábrázolja és nem öltözteti a rajongó romantika és poézis patyolatruhájába, hanem a kíméletlen realitás szemüvegén keresztül olyan csodarabbit mutat be, aki önmagában nem tudja leküzdeni a szenvedélyt és környezetében is hűnök felburjánzásának válik okozójává. Az özvegy öregedő rebbe fiatal leányt vesz feleségül, aki kiveti hálóját a rebbe ártatlan és aszkéta vejére. A bűnheesett fiatal vő elhujdosik vezekelni és amikor a távoli város bet-hamidrásában a nevét kérdik, azt feleli, hogy „Jose“. Jámorsága és ügyefogyottsága folytán reáragad a gúnynév Jose Kalb, Jose Borju. Ezzel a névvel megy keresztül a szenvedések hosszú kálváriáján. A Tanház szolgálja barátságosan beinvitálja lakásába és titokban össze szeretné házasítani megbomlott agyú leányával. Jose éjjélkor a temetőbe menekül. Kanyargó tövises útján a megtisztulás felé megismerkedünk a chászidvilág legérdekesebb típusaival, legkülönbözőbb jeleneteivel, szépségeivel és csúfságaival. És e gazdag és változatos panoráma J. Singer regényének és színdarabjának sikerbiztosítója. Új oldalról látja és láttatja azt a világot, amelyet eddig csak a költészet oldaláról ismertek. J. Singer húst és vért tár fel, amellel persze lelket is. És talán hiába vádolják, hogy csunya szintjét mutatta a chászidizmusnak. Szmolenszky, Gottlober stb. szintén nem igyekeztek a legszebbet látni és mutatni ezen a téren. J. Singer nem akar „ostorozni“ és nem követ semmiféle tendenciát. Nem iránydarabot akart írni, hanem érdekfeszítőt. Amellel van az ő művében is igazi caddik: éppen maga Jose Kalb, aki a Baal-Tesuva, a megtérő és vezeklőnek megható típusa. És van benne sok szépség is, ha nem is a főútvonalon, de a mellék-ösvényeken, felejthetetlen epizódokban és párbeszédekben. A „Jose Kalb“ regényét Maurice Schwarz, a nagyhírű színész és színháztulajdonos alkalmazta színpadra és egyben „Reb Malech“, a nyesevi rebbe szerepét is játssza. „Nochemtse“ később „Jose Kalb“ főszerepében L. Fried kelt feltűnést. Pompás típusok egész sorozata fokozza a darab sikerét.

DR FÉNYES MÓR: VIVÓDÓ PRÓFETA (JÓNA)

Ez a cím bizonyára kihívja az olvasó kritikai észrevételét: hát lehet próféta vivódó? Nem azt kell föltennünk róla, hogy teljes határozottsággal és elszántsággal, a meggyőződés impulzív erejével engedi át magát hivatásának? Ha a biblia mégis bemutat vivódó prófétát, ezzel is dokumentálja, hogy a próféta nem akar földöntúli lény színében tündökölni. Nem tud beletörődni sorsába, hogy eszköz legyen, él benne még az erdő szelleme, annak emléke, hogy lombkoszorúzott faegyéniség volt, a próféta pedig borzad a szédítő feladattól, hogy ő ezentúl az emberiség lelkiismeretének orgánuma legyen és megszűnjön egyéniség lenni.

A legklasszikusabb Jóna példájában látjuk ezt a vivódást. Róla így emlékszik meg a Jóna könyve, melyet Jóm-kipur napján a zsinagógában felolvassunk:

Szolt az Isten Jónának: Menj Ninivébe, a nagy városba és hirdesd felöle, hogy élém került romlottsága. Erre Jóna fölkerekedett, hajóra ül, hogy ellenkező irányban Tarsisba „szökjön“ Isten elől. De Isten vihart támaszt a tengeren, hogy a hajó veszedelembé kerül. Megrémülnek a hajóslegények és kiki a maga istenségéhez könyörög; aztán a mentés munkájához látnak, csak Jóna az, ki a hajó sarkába visszavonul, lefekszik és elalszik. Ekkor eléje lép a hajóskapitány és rá szól: „Mit alszol? Kelj föl és könyörögj te is a magad Istenéhez, hátha megkönnyül rajtunk, hogy ne kelljen elvesznünk.“ Majd sorsot vetnek, hogy ki miatt van ez a nagy veszedelem és a sors Jónára esik. Hozzáfordulnak tehát e szóval: „Mondd meg mi a foglalkozásod, honnan jössz, mi a hazád és milyen nemzetből való vagy?“ Erre felel Jóna: „Héber vagyok és az Ég Istenét imádom...“ Elmondta azt is, hogy szökésben van Isten elől és felhívja őket, hogy vessék a tengerbe, hogy így könnyebbség álljon be.

Miután hiába fáradoztak azon, hogy partot érjenek, mert a tenger egyre viharzóbbá lett, szavánál fogják Jónát és a mélységbe vetik. De — s itt egy pillanatra függesszük fel mosolyunkat egy mesés elem hallatára — egy hal elnyeli és ő annak gyomrából intéz fohászt Istenhez, nem a maga ügyében, hanem általános emberi vonatkozású zsoltárt.

A hal azonban partra veti és ekkor már megszívleli az isteni rendeltetést, elmegy Ninivébe és ott a város terén kiáltja: „Még negyven nap — és Ninive elpusztul“. Nagy döbbenet szállja meg a lakosságot. A király nagybőjtöt rendel el, a nép magába száll és Isten csakugyan megkegyelmez. Most úgy tünteti fel Jóna a dolgot, mintha az lett volna szökésének indító oka: előre látta ugyanis, hogy a „kegyelmes és könyörületes“ Isten rácsafol majd az ő vészjóslatára és az ő prófétai presztízse odatesz. Isten megóvja, hogyan tudta volna a rengeteg sok ember vesztét nézni, csak hogy a maga szavának hitelét megvédje.

Ha ez elbeszélésen még egyszer végigfuttatjuk figyelmünket, úgy tűnik fel, mintha nem is zsidó írta volna, hanem a pogány hajóslegények egyike. Próféta, aki szökik Isten elől, próféta, aki alszik, mialatt mások imádkoznak, viszont pogány legények, kik oly előzékenyek és toleránsak, hogy őt a maga Istenéhez való könyörgésre szólítják fel, várnak az ő sorsának megpecsételésével, pogány lakosság, mely meghallgatja a zsidó próféta vészjóslatát és nyomban meg is tér.

Ez csak célzatos, kiélezett elbeszélés lehet, de ekkor a háborgó hullámok morájában is világprobléma zajgását kell hallanunk, Jónában pedig nem személyt, hanem Izráelnek, a prófétai nép megtestesítőjének típusát kell látnunk.

Egyén alig képzelhető el oly rövidlátónak és ingatagnak, hogy szökésre szánja magát. Csak nép a maga sokfejű-

ségében és mégis lomhaságában feledkezhet meg annyira magáról. De e nép a szemléletesség kedvéért mégis egyénként szerepel, akinek szívébe könnyebb betekinteni.

Mi vihette rá ez embert a szökésre?

Egy szó az Isten felhívásában, mely erősen kicsendül és neki szeget is üthetett a fejébe. Isten Ninivét nem is mondja sem messzefekvő, sem idegen és pogány városnak, hanem „nagy városnak“ és e kitételt refrainszerűen ismétli meg. Rossz hírben állott a bibliai korban már maga a város is. Az első város a testvérgyilkos Kájin alapítása, bűnös volt Szodoma és Gomora városa is, hát még milyen lehetett a nagy város, a világváros, Bábelnek testvére, a világromlás tűzfészke.

Visszaborzadt a nagyváros szó hallatára. Ott a hagyomány ósdiságszámba megy, a kegyelet naivitás, mely pedig nevetség tárgya, ott a szomszéd ellenőrzésétől felszabadult ember a maga fesztelenségében éli ki magát, a népsokadalomhan elmerülve, a divat árjával úszik, a felelősség terhétől menten. „Erec óchelet jósveho“, „lakóit fölemésztő föld“ a város.

Ez elől csak a szökésben kereshet védelmet, álomba ringatja magát, hadd tomboljon a vihar ott künn; hivatás ide, hivatás oda, a nagyváros mentalitásával a küzdelmet fölvenni hiábavaló vállalkozás volna.

De nem veszi észre, hogy a pogány világnak is vannak erényei, amelyek reményt nyújtanak az igehirdetés sikerére. Oly előzékenyen szólítják fel, hogy az Egyisten segítségét kérje rájuk. Ez a nemvárt tolerancia az, ami kiváltja lelkéből a nyíltságot, hogy fenszóval vallja: „héber vagyok és az Ég Istenét imádom“; ez lobbantja lángra alvó lelkének elszántságát, hogy kérje feláldozását. A tenger mélyébe merül és a zsidó népre az lehetett a babilóniai fogság vagy más hasonló esemény, amikor az elvallástalanodás szörnye elnyelte.

De a gondviselés mégis kiveti a tettek mezejére és öneki hirdetni kell az ígét a bűnbesüllyedésről. Mert kikökönt a világ kerékvágásából, elértéktelenedett minden régi érték, bűnben gázol a világ és szinte unalmassá lesz a nap, ha nem hallunk este-reggel egy-egy botránnyról, bűncselekménnyről. De szószerint nem közölheti Isten ígétjét, hogy: „romlottsága élém került“. Ez mult időben szól, a próféta pedig a jövő időben szokott beszélni. Mit mondjon a jövőről? Hogy majd jön a megtérés? A várossal szemben bizalmatlan volt. Mert megvan a törtéetésnek a maga útja, amint meleg átterjed hidegebb testre, de vissza nem tér, épúgy a városi civilizáció, a raffinéria, a kényelemkultusz átterjed a lelkiségtől ittas falura, de fordítva nem történik. A próféta tehát a másik lehetőséget tartja szem előtt: Isten büntetését. És az emelvénnyre lépve, minden retorika megkerülésével, a világirodalom legvelősebb, legmegrázóbb és leghatásosabb beszédjét ejti meg: „Még negyven nap — és Ninive elpusztul!“

Ninive elpusztul. Soha még ellenséges hadvezér ily eszeveszett kijelentést nem tett és egy jött-ment zsidó vándortanító meri ajkára venni ez istenkáromló szót! Ninive az ő érchástyaival és világcsoda számba menő függőkertjeivel, az ő ékiratos könyvtárával és az ő zajos nemzetközi forgalmával és mulatóhelyeivel elpusztul?!

A prófétával kongeniális művészlélek, Michelangelo, az ő halhatatlan „Utolsó Ítéleté“-nek freskóján a képet betetőző nisbe a tizenöt írópróféta közül ép Jónát helyezi el, mert az ő jóslata az, mely villámként hat az éj sötétjében, egyrészt veszedelmet jelent, ítéletes időt, másrészt mégis odavilágít a mentség útjára: még negyven nap, tehát van idő a megtérésre. Az ő képén a prófétának visszhangjaként

jelenik meg a feltámadt üdvözítő, de nem az evangéliumokból ismert szeretettől csepegő hangján és áldó kézmozdulatával, hanem, mint erőből duzzadó, a gonoszok között szétütő, sujtó ítéletvégrehajtó, de a kép másik oldalán ott látjuk a bűnbánók feltámadását, az üdvözülés részeseit is.

Hatását ismerjük. Bebizonyult, hogy a pogányság is fogékony Isten igéje iránt, hogy jó és rossz fogalma előtte sem ismeretlen, csak várja, hogy ihletett ajak hirdesse az ígét. De a zsidóságban ez a misszióérzet elszibbadt, felülke-rekedett benne a presztizsérzet.

És e ponton látjuk, mily örökérvényű ez a klasszikus könyvecske. Nekünk volna hivatásunk a világ romlottságával szemben fölemelni szavunkat, az isteni ígét, a bibliai tanítás tiltakozását, de kifelé nem lépünk fel, hanem a legjobb esetben felbátorodva a kor hitfitogtató magatartásán valljuk: „héber vagyok és az ég Istenét imádom“ verjük mellünket, hogy nekünk is van létjogosultságunk, hajlan-

dóknak nem mutatkozunk a történet színteréről lelépni, az élet tengerében elmerülni. Ámde csupa egyenjogúsághól, csupa presztizsből egy szétszórtságban élő nép nem élhet. Ereje hamar elsorvad, önérzete elhalkul.

A mai korhoz is szól a próféta igéje: „Ne dicsekedjék a bölcs az ő bölcsességével, ne dicsekedjék a hatalmas az ő hatalmával és ne dicsekedjék a gazdag, az ő gazdagságával, hanem avval dicsekedjék a dicsekedni vágyó, hogy felfog és megismer engem, hogy Én vagyok, aki szeretetet, jogot és igazságot gyakorlok, mert csak ezekben telik kedvem“. És ha egyszer kultúránk rombadől, a föld alá kerül, mint Ur Kaszdimé, Trójáé, Mykénéé, ha az egész világtörténetet az ő háborúival Isten mint valami rossz álmot kidörgöli szemiből, nem fogja felidézni a háborúkat, a mi kisdéd játékaikat, de emlékezetébe idézi, hogy egykor próféták jártak itt, hogy egy prófétanép hirdette az igazságot, szeretetet, ez adott értéket a világnak. És talán ujjá teremti.

A PRÁGAI NAGY NAPOK

Nagy napok, sőt nagy hetek voltak Prágában, ha a várakozások nem is mentek mind teljesedésbe. Talán csak húsz esztendővel ezelőtt előzte meg a cionista kongresszust ilyen hangulat, mint a mostanit. Akkor az orosz zsidóság véres napjai vetették reá előre árnyékukat. Ma a német zsidóság tragédiája borongott a tanácskozások felett, melyekhez az egész világ zsidósága elküldte legjobb fiait, csak Oroszország és Németország nem lehetett képviselve. De a szomorú események dacára a zsidó élet legintenzívebb mozgalmasságáról tanuskodtak a prágai napok, sőt hetek.

Előbb a Wizo Palesztina-építő asszonyai gyűltek egybe és dokumentálták erős akaratukat a zsidó jövő alátámasztására. Beszédük és nyilatkozatok hangzottak el, melyek a férfiak kongresszusának is díszére váltak volna. És a beszédek mindjárt *tettekkel* pecsételték meg. *Több mint egy millió pengőt* szavaztak meg a palesztinai építés számára, főképp a nők feladatai körébe vágó célokra.

És néhány napig ünnepet ült Prágában a *héber nyelv*. Ha a „Maharil“, a „Noda Bijehuda“ és a többi híres prágai gaon, az elhagyatott ódon „Altneuschul“ mesterei feltámadnának, elcsodálkozhattak volna, hogy a zsidó népházban, a „Beth-Am“-ban a világ minden tájáról összesereglett utódok fesztelenül a Biblia elfelejtett nyelvén beszélgetnek és a héberség feltámasztásán, a héber szó és irodalom ápolásán tanácskoznak. Közben pedig a „Brith Ivrit Olamith“, a *Héber Világszövetség* üléseivel szinte egyidejűleg a sporttereken felsorakozik a fehér-kék színű *Makabi-ifjúság*, tanúságot téve amellet, hogy az új generáció a szellemi fejlődéssel párhuzamosan a testi fejlődést, az izom-edzést sem hanyagolja el.

Majdnem két hétig tartott maga a cionista kongresszus. Impozáns keretek között nyílt meg és a delegátusok és vezetők tisztában voltak a nagy felelősséggel, mely különösen ezúttal ezt a tanácskozást terheli. A megnyitó ünnepélyes estjén Szokolow az összes *nagyhatalmak és kishatalmak képviselőinek jelenlétében* méltó formában emelt óvást az ellen, hogy a Biblia és a Tízparancsolat népét alsóbbrendű fajnak degradálják. Amit Szokolow a német zsidóság tragédiájáról mondott, egy önérzetében és ötezeréves kultúráltágában megalázott nép fájdalmának méltóságteljes kifejezése volt.

„Veszelem beszélni, de még nagyobb veszelem hallgatni. A zsidó emancipáció romjai előtt állunk a világ egyik legnagyobb államában. Amiben nemzedékek hittek, elsöpörte a vihar... És hogy éppen Németországban történt ez, ahol a zsidók asszimilációs dörgölözésükben odáig mentek,

hogy az imakönyvekből törölték mindenütt Ciont és Jeruzsálemet, hogy ezzel is polgártársaik örök szeretetét biztosítsák maguknak, — a történelem keserű iróniája marad...”

A zsidóság világhelyzetéről festett kép bizony még szomorúbb ma, mint abban az időben, amikor Herzl és Nordau tárták fel a zsidó nép helyzetét a kongresszusok előtt. És ez a tudat különösen komoly, sőt olykor komor hangulatot borított a tanácskozásokra. És mégis óriási a különbség. Ma már az új Palesztina küldi a legtöbb delegátust. Az új Palesztina, amely várja növekedését, gyarapodását, de már most is a világ zsidóságának legjelentősebb tényezője.

És a nagy napok fényét emelte az a nagy est, amikor először vittek a rádió hullámai szerteszét az egész világba *héber nyelvű* üzenetet. A kongresszus elnöke szólt a próféták nyelvén és beszédét ma megértették nemcsak ott a tengerparton Tel-Aviv és Haifa között, hanem túl az óceánon is és mindenütt, ahol a héber kultúra a zsidó renaissance élő szimbóluma lett.

A kongresszusi ülések tanácskozásairól bő részleteket közölt az egész világsajtó, amelynek minden jelentős organuma képviseltette magát pártirányra való tekintet nélkül. A sajtótribünről újságírók százai küldték a híreket. Akadt itt-ott „szenzáció“ is viták, ellentétek kiéleződéséről, ami semmiféle nyilvános tanácskozáson el nem kerülhet. Egészen véve azonban a 18. kongresszus méltó mederben folyt le.

A kongresszus betetőzése volt ezúttal is a *Jewish Agency* ülése. Ez ugyan csak szankcionálása a cionista kongresszus határozatainak. Mégis nagy jelentőséggel bír, hogy a felerészben nem-cionista fórum is jóváhagyja a döntéseket. Ámbár a német események óta nagyon nehéz volna, könnyebb vizsgálat után is, megállapítani, vajjon a „fifty-fifty“ tényleges arány-e még és mennyiben áll még fenn a különbség cionista és „nem-cionista“ között?

A magyarországi zsidóságot a Jewish Agencyben a Pro Palesztina egyhangú választása folytán Löw Immánuel felsőházi tag, szegedi főrabbi, dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, a Keren Hajeszod elnöke, báró Hatvany Bertalan és dr. Makrai Teofil képviselték. A cionista szervezet delegátusai pedig dr. Miklós Gyula és dr. Fodor Lajos ügyvédek voltak.

Ünnepi ajándéku legalkalmasabb

Patai József nagy Herzl-könyve
több mint 100 illusztrációval

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában. Ára pompás díszkötésben 20 pengő. Előfizetőknek 25% kedvezmény

DR GROSZMANN FRIGYES: RENDELETBEN SZABÁLYOZOTT FAJELMÉLET

A Pázmány Péter Tudományegyetem egyik immár elhúnyt professzora, államtudományi előadásában az államot a personifikáció elmélete alapján magyarázta. A fej: a kormány, a kéz: a végrehajtó hatalom, a vérkeringés: az ipar és kereskedelem, és sokszor gúnyosan hozzá szokta tenni, hogy a háj: a papság, vagy a tőke. Ezen elmélet alapján haladva, azzal lehetne magyarázni Németországnak a zsidósággal szemben tanúsított magatartását, hogy a „kezek Ézsau kezei“, amelyek bibliai idők óta ösztönösen Jákób ellen emelkednek, még ha az testvériségtől van is áthatva. A Talmud azt mondja, hogy „halacha Észav szoné le Jaakov“. Nem agada és nem hagyomány, hanem halacha, törvény, amelyre nem mindig van magyarázat.

A zsidógyűlöletet elméleti színvonalra emelni, „tudományosan“ megalapozott politikai rendszerré avatni, csak a fajelmélet segítségével sikerül. Az igazi tudományos világ természetesen napirendre tért felette. A tömegnek azonban oly népszerű elméleti narkotikumot szállítanak, amely iránt kereslet mutatkozik.

A német rendelet, amely minden fajbiológiai elmélettel szemben egyszerűen elrendeli, hogy „mindenki, aki nem zsidó, áriának számít“. Így gyakorlatilag leegyszerűsíti a kérdést és elhallgattatja az okvetetlenkedő teoretikusokat.

Mert, hogy kik voltak az áriák, sőt, hogy voltak-e, egyaránt kétséges, — írja Vámbéri. Őshazájukat, ahány író, annyi országba helyezte, némelyek a mesebeli Baktriánába, mások a lakhatatlan Pamir fennsíkra. Valójában az ária szó, csupán a nyelvek egy csoportjának megjelölésére szolgáló kifejezés, amelyet először Bopp használt az indó-germán helyett. Ária rasszról tehát beszélni éppoly képtelenség, mintha valaki dolichocefal gramatikát, vagy sötétbőrű igeajlítást emlegetne.

Max Baer, az amerikai boxoló bajnok, aki legyőzte Schmeling német bajnokot. Mellette apja áll

Tehát a fajtudomány kuszált világában a rendelet teremti „tudományos“ rendet. Reménytelen is volna a fajelmélet, mint az antiszemitizmus „tudományos“ megalapozói ellen a tudomány fegyverével küzdeni, hiába mutatjuk ki,

Jemenita gyermekek

hogy az állítólagos zsidó fogyatékoságokkal szemben az erkölcsi szaldóban szembeszökő előny mutatkozik a zsidók javára. A fajelmélet mégis hazug eszközökkel dolgozik, — amellyel szemben küzdeni szélmalomharc. Klasszikusan írja Vámbéri Rusztem az Élő Mult, politikai téveszmék és társadalmi habonák című munkájában (233. oldal), hogy a küzdelem „már csak azért is reménytelen, mert az antiszemitizmus „erkölcsi“ igazolásának ürügyei, melyekre a nacionalizmus hivatkozni szokott, annyira ellentmondók, hogy az egyik ürügynek cáfolatával, szükségkép a másik ellentétes ürügyet erősítjük. Egyik vád, hogy a zsidók, mint idegen test a nemzet testében, átöröklött nacionalizmusuknak hódolnak, a másik, hogy nemzetközi kozmopoliták. Egyik vád, hogy lelketlen kapitalista uzsorások, a másik, hogy szocialisták vagy bolsevikiek, és végül aztán az egyik vád, hogy gyávák és alattomosak, a másik, hogy arrogánsak és nyíltan uralomra törnek. Az egyik vád, hogy vallási fanatizmusukkal nem tudnak beleilleszkedni a nyugati kultúrába, a másik, hogy vallástalanságukkal aláássák az erkölcsöt. Az egyik, hogy tehetségükkel elnyomják azt a népet, amelyik között élnek, a másik, hogy a zsidók fajtuk alsóbbrendűségénél fogva igazi tehetségeket sohasem termelnek. És így tovább in infinitum“.

Elleneink készen vannak mindenkor az ítélettel: üsd a zsidót. Indokot pedig minden időben találtak hozzá: kútmérgezők, uzsorások, nacionalisták, internacionálisták, külföldön nemzetellenes propagandát üzők stb.

Egy nép egész történelme tükröződik vissza Kis Arnold Kő és korszó című klasszikus versében:

Kőre esik korszó	S ez a kicsiny mondás
Korszóé a haj.	Nincs tanulság nélkül.
Korszóra a kő,	Mindég csak a gyöngé
Korszóé a jaj.	Szenved erősebbtől,
Mindég csak a korszó	Mindég csak a gyöngébb
Lesz a vesztes végül,	Vérzik ezer sebtől.

PAP KÁROLYNÉ: JOM-KIPUR

Tizenkétéves voltam akkor. Halvány, vézna, rosszul táplált. A szentmiklósi iskolába jártam, Füzyné híres iskolájába. Mint a szelencei tanító leányát: ingyen és gondosan tanítottak. Vigyáztak rám, tanítóim épúgy, mint társnőim és az egész kis vidéki városka, ahol napról napra más családnál ültem az asztalhoz, mint nagyon szívesen látott vendég.

Mint nagyon szívesen látott vendég, igen, mindenütt, de valójában sehol sem, sohasem voltam otthon. Illedelmesen megköszöntem az ebédet, kezecskéltam és mentem a lakásomra. Nem haza, hanem lakásomra. Picike szoba volt a lakásom, éppen hogy elfértem benne ágyammal és öreg kis ládámmal, apró diákhalmijaimmal.

Persze, a szelencei tanító lányának fényűzés volt ez is. Istenem, mekkora fényűzés! Hazajönni az év végén, cikóriaszagú konyhánkba, ahol kíváncsian várt rám életem igazi, egyetlen barátjánője: Margit nővérem. Mire beszívtam az otthoni illatot, mire reszkető izgalommal drága kezébe tettem bizonyítványomat: addigra nővérkém már meg is fogta kezemet és elvezetett a mi kettőnk kis virágágyához, melyen koratavasztól kezdve napról napra dolgoztatott, ezernyi más munkája közepette is, csak hogy örömet szerezhessen nekem.

De ott, Szentmiklóson bizony árva voltam. Árva voltam, de ezt akkor nem tudtam. Ezt csak ma tudom. Akkor nem éreztem semminek sem a hiányát, a tanulás és az olvasás új és új csodákat tártak fel előttem és Uzoni Margit, meg Katalin sorsa hetekre megbolygatta fiatal, érzékeny szívemet.

Megvolt tehát az enni-innivalóm, voltak könyveim, volt hol hálnom. Csak éppen imádkozni nem tanított meg engem senki.

Meghitt imádkozás helyett csupán hittanóráim voltak. Ki törődött volna egy odatévedt kis diáklány imáival? Háziasszonyom legkevésbé. Ő szegény, nyomorúságában csak káromkodni tudott, elfojtva, emlékszem, szinte hangtalanul, csak kékeszöld szeméből olvashattam ki, hogy megint nincs megelégedve két pajkos fiának és mulatós férjének csínytevéseivel. De mint diákkisasszony, sokkal jobban vigyáztam diákságom előkelőségére, mintsem hogy bármiképpen is összekeveredtem volna háziaimmal.

Így tehát mégiscsak nagyon egyedül voltam. De, mint mondom, ezt csak ma tudom. Megrendülten hallgatom ma, mikor barátjánőim imára tanítják gyermeküket, lefekvés előtt, vagy más alkalommal, és ilyenkor támad bennem az a leírhatatlan, vissza-visszafelejtkező érzés, mintha én szeretnék az a kislány vagy kisfiú lenni, mintha emiatt, csakis el nem mondott imádságaim miatt volna jó néha-néha újra gyermekké lenni...

*

És mégis, ebből az időből származik első hőstetem, első olyan élményem, mely minden külső hatástól menten: csakis egyedül az én lelkemből fakadt és éppen ezért, míg csak élek, felejthetetlen marad számomra.

*

Jom Kippur előestéje volt. A Nagy Este. Ilyenkor a szigorú, komor apánk otthon megcsókolt bennünket templomba indulás előtt; ilyenkor a félelmes, a szent, a székény legelrejtettebb fiókjában meghúzódó fehér halottiköpeny ájult rémülettel töltött el bennünket, gyerekeket. Ilyenkor csodálkoztam, hogy vannak emberek, akik dolgukra indulnak ezen a napon is, a négy csibénk az udvaron fáradhatatlanul kotorász, keresgél élelem után, és mi, kis

gyerekek, úgy ettük délre a félretett ünnepi kalácsot és hideg húst, mint valami ismeretlen vallás apró papnői végzik imájukat...

De itt, Szentmiklóson, nem így volt. Sehol sem voltam otthon, senki sem törődött velem, a hittantanár pedig a mi osztályunkban még nem hirdette ki a böjtölést. Az egész osztályban nem volt senki oly vallásos szülők gyermeke, hogy közülünk bárkinek is be kellett volna tartanunk a böjtöt, mert hiszen legtöbbször, jómagam is, még be sem töltöttük tizenkettedik évünket.

*

Ezen az estén a textilgyároséknál, a leggazdagabb és legkevésbé vallásos szentmiklósi családnál vacsoráztam. Természetesen annyira ők is betartották az ünnepet, hogy amúgy is pazarterítésű asztaluk ma még pazarabb legyen.

Ahogy ma is tisztán áll előttem ez a csodálatos terítés, ott volt azon az estén minden szép, minden jó, minden drága falat. A hideg, meleg húsok, sütemények, gyümölcsök káprázathoz ejtették szelencei gyomromat, szememet, fantáziámat. A legtöbb ételről inkább sejtettem, mint tudtam, enni kell-e vagy csak dísz. A textilgyárosné, szép, fehér hajával, hideg tekintetével, pompás ruhájával csak azért tűrt meg az asztala mellett és nem küldött ki a szakácsnéhoz a konyhába, mert ünnep volt. Rövid barna hajamba rózsaszínű, tót parasztkörfésű volt tűzve, sovány testem fázott az ünnepi sötétkek pettyes kartonruhában, de legfőképpen remegtem a sok pompától, mely oly távol állott képzeletemtől, mint a legismeretlenebb paradicsomi, mennyei

School lunchen
A Hadassah iskolai étkeztetése Jeruzsálemben.
holtíves ó-arab házban

birodalom, amelyről addig nem valami sokat gondolkodtam...

A textilesné, ahogy ma visszaidézem ezt az estét, remekelni akart sajátmaga előtt, önmagán akart túlnőni, meg akart hatódni saját jószágától és nemcsak hogy megtűrt asztalánál, hanem még a leggondosabban, sajátmaga ügyelt, hogy minden ízes falatból minél több jusson tányéromra. A szobalány jóindulatú leereszkedéssel tömött engem s én, akinek egy ünnepi mazsoláskalács volt eddig a legtöbb, amit szűk kis élete nyújtani tudott, ámulttá ettem magam, mintha nem is a gyomromnak, hanem eljövendő emlékezőseimnek ennék.

Mikor a feketekávét felszolgálták, akkor a textilesné egy kegyes intésére nekem fel kellett állnom az asztaltól. Piros arccal, szégyenkezve, félájultan keltem fel, mint akit meg nem érdemelt kitüntetés ért. De a textilesné itt nem állt meg kegyével. A sok illatos ételgőz, a feketekávé izgalmas párája még több jót sugallt neki: becsöngette a szobalányt.

— Bözsi — mondta a leánynak —, fogjon mindenhől, amit kivitt és csomagolja be ennek a... hogy is hívnak, kedves? Ja igen, tudom már. Hát ennek a jó kis diáklánynak szedjen össze mindenhől és aztán mutassa meg nekem.

Kábultan értem lakásomra. Csomagonira úgy vigyáztam, mintha valaki valami csodálatos álmodat csomagolt volna be nekem, hogy arra vigyázzak. Érthetetlen kisiklás volt ez egyszerű életemben, ahol a legjobb családoknál is nagyon egyszerűen étkeztem és ha igaz is, hogy a textilesnéknél jobbat kaptam a konyhában, ahol a szakácsné mindig külön terített nekem, de ily lakomáról soha nem volt fogalmam.

Jött a másnap. Jom Kippur.

Későn ébredtem. A hittantanár úr által előírt imákat végiglapoztam, elmondtam őket. Aztán ünnepi kartonruhámban, rózsaszínű körfésűmmel hajamban, leültem, hogy üljek. Ünnepelesen kellett ülnöm, ezt még hazulról

Sátoros-ünnep Jeruzsálemben
Zsidók sátorfedő nádat vesznek az araboktól

tudtam. Olvasni nem szabad. Az imádkozással pedig hamar elkészültem.

Felkeltem, hogy elmenjek a csütörtöki „napra“. A könyvkereskedők, akiknél csütörtökön enni szoktam, gyermektelen házaspár, templomban voltak és részemre semmit sem hagytak hátra. A cselédlány a vakítóan tiszta konyhában fogadott és közömbösen, de gyorsan visszaküldött, nehogy még megszánjon és a sajátjából adjon!

Visszamendégéltem tehát a lakásomra. Templomba nem mehettem, hiszen a hittantanár úr nem szólt nekünk. Magamtól nem vágyódtam rá, mert sohasem éreztem templomnak az idegen város templomát.

Megint csak üldögéltem a lakásomon. Egyedül voltam. A magam ura. És ura egy nagy skatulya válogatott, legfinomabb, legkíváncsúbb csemegének. Nem baj, gondoltam, ha a könyvkereskedők nincsenek is otthon, hiszen van elég ennivalóm! Igaz, hogy egész heti csemegének szántam csomagomat, de így se baj!

Előszedtem a csomagot. Elhajoltan nézegettem a kedves falatokat.

A szemem szinte könnyezett már az ízek megérzésétől. És ekkor...

Eszembe jutott az apám.

A fehér halotti ruhája, ünnepies zúgású, félelmetes hangja. Eszembe jutott Margit nővérkém, aki most már tizenhároméves és bőjtől.

Visszatettem a csomagot. Hazavágytam és sírni kezdtem.

De az éhség, mint valami bosszantó kísértet, visszatért nemsokára. Ott ólálkodott nyeldekölöm, szemem, orrom körül. Kezem görcsösen fogta térdemet, mert erőszakosan fel akartam állni, hogy menjek a csomag felé, amely végre is nem volt tiltott, hiszen a leggazdagabb, legtekintélyesebb úrnő adta, hogy egyem meg! A hittantanár úr! Hiszen egy szóval nem mondta, hogy bőjtöljek! Apám se írta meg! Senki sincs otthon! Este, négy-öt óra múlva már a felnőttek is enni fognak! Tizenegyéves múltam csak és csak két hónap múlva leszek tizenkettő! És imádkoztam és mindent úgy tettem, ahogy parancsolták, előírták nekem!

És éhes vagyok, éhes, éhes, éhes!

És ünnep van és sok gyönyörű jószág van ott elcsomagolva, az én részemre, aki itt ülök, egyedül, érthetetlenül makacsul, dacolva sajátmagammal, furcsa, különös érzéssel, amely olyat parancsol, amit soha senki nem parancsolt nekem!

Törvényt írtam elő magamnak, törvényt, melyet senki sem parancsolt rám!

Honnét szakadt fel lelkemből ez a törvény? Mi ez? Ki parancsol az éhes, falánk gyomromnak, hogy ne egyen, mikor szabad ennem?

Nem tudtam sem kérdezni, sem válaszolni szabatosan semmire sem. De feljött lelkemből a parancs, a törvény és én dermedten ültem a helyemen, ünnepelesen a kartonruhámban, szigorú templommá avatva sivár diákszobámat. Mert az apám tompa, feljajduló Jom Kippuri éneke egészen idehangzott, a szomszéd vármegyébe, Szelencétől Szentmiklósig és Jom Kippurkor értem meg a legszentebb csodát, ami valaha is megtörténhetett velem: megérttem a lelkem kinövekedését a fejletlen testemből és ott, azon a szűk kis széken, ott lettem éretté, és megértettem apám és apáim apáinak örök szent ünnepi szavát: a zsidóság szavát.

Csak ültem, üldögéltem. Éhes voltam és mégsem voltam éhes. Vézna voltam és nagyon erősnek éreztem magam.

És aztán, nagyon sokára, feljött az első csillag.

És diákos, kislányos falánksággal vetettem magamba az első falatot. És úgy éreztem, mintha apám megtörné az ünnepi kalácsot és mosolyogva nyújtaná nekem és mintha megáldotta, mintha százszor megáldotta volna...

PATAI JÓZSEF: KÉT LATOGATÁS

I.

A BIALIK-HÁZBAN

Küldöm ezt a fejezetet a betegségéből felépült költőnek, Izrael halhatatlan Tanítómesterének nagy-nagy szeretettel és a viszontlátás reményével.

Aki nem látta és nem hallotta közvetlen közletről, nem alkothat fogalmat arról az abszolút tiszteletről és tekintélyről, amelynek magas piedesztálján ez a név: *Bialik* a Szentföldön áll. Lépten-nyomon a füledbe cseng, bárhol jársz Palesztinában: „*Bialik* ezt mondta, *Bialik* azt mondotta.” Mintha ez volna a legfelsőbb ítélszék utolsó szava. És az új Erec Jisrael lelki ismerete: „Mit szól ehhez *Bialik*?” „Mikor *Bialik* ezt hallotta, ujjongott örömeiben” vagy „egészen elkomorodott.” Poéta, író, művész nem ismer magasabb fórumot, ahonnan a babér koszorúja, vagy csak egyetlen levele ékesítőbb, megtisztelőbb volna. „*Bialik*nek nagyon tetszett.” De a laikus közönség is úgy érzi, mintha valaki itt járna közöttte, aki nem is kortárs, hanem a régi judai próféta-nemzedék bolyongó lát-noka, aki bejárta a fehér cár véres birodalmát, hogy szavának varázsával vigasztalja pogrom-sújtotta népének tévelygő fiai, és végül visszatért a visszatérőkkel a Karmel és a Saron ősi tájékára, ahol eke-kasza mellett új ének zendül és teljesedésbe megy a vizió: „ujjong a sivatag és a pusztaság és örvendez a síkság...”

És ha Tel-Aviv csodáin elábrándozva, ott járunk a második zsidó birodalom újjáépítőinek utcáiban, a rehov *Zerubábel*, rehov *Ezra*, rehov *Nechonjah* és *Cion szerelme*, a Megváltás-utcáján át belépünk a rehov *Bialikba*, szinte úgy tűnik, mintha folytatása volna csak a megelevenedett szimbolumoknak, és a tornyos palota, amelynek park-bejáratán kék-fehér emaile-táblán olvasod, hogy בית בִּיאִלִּיק „*Bialik-ház*”, afféle múzeum, amely a látomások férfának drága ereklyéit őrzi...

De a „*Bialik-ház*” torony-szobájában, zárt virág-erkélyén, vagy a tengerre néző felső terraszán ott bujdosik valahol a Mester elrejtőzve a tömeg elöl, amely őt is besorozta Tel-Aviv csillagos nevezetességei, első „látnivalói” közé. Dolgozni is kell. Hacsak nem akarja kanonizálni eddigi műveit és átadni szerzőstül az utókornak.

Péntek-este azonban tárva-nyitva áll a *Bialik-ház* mindenki előtt. Tel-Aviv zarándokolva járul a Mester színe elé, hogy kezét foghasson vele, hogy a „*Sabat Salom*”, a Béke Szombatjának áldását hallhassa ajkáról. Az „oszlopok között” hömpölyög a tömeg, mint hajdanán a Talmud teremtdésének idején, várják és lesik a tanító ígéket. „*Mabul-anasim*”, emberek özönje — mondja halkan *Bialik*, aki ide-oda sétálgatva igyekszik minden jövőt-menőt észrevenni és néhány jó szóval megsimogatni. Most a mi csoportunk kerül az érdeklődés középpontjába. Száz fővel gyarapodik az emberözön.

Bialik már pénteken délben keresett az Allenby-hotelben, amikorra érkezésünk Jeruzsálemből jelezve volt. De minthogy a megrendelt autbuszok, mint rendesen ezúttal is késtek, levelet hagyott hátra, meleg baráti üdvözlő sorokat és kedves meghívást délutánra „egész társaságoddal együtt”. Én, ismerve a helyzetet, helyesebbnek tartottam megüzenni, hogy idejét ki-mélve, inkább este jelenünk meg az „általános kihallgatások” során.

— Hogyan férhet el annyi ember egy lakásban? — kérdi egyik társunk.

— Ez éppen Palesztina csodája. A legenda szerint a jeruzsálemi Szentély zsúfolt csarnokában szorongva álltak a zarándokok és amikor le kellett borulni, bőséges volt a hely. Ha hódolatot akarnak nyilvánítani, jut hely mindenkinek.

— Mély szimbolum van ebben a mondásban: „*omdim cefufim umistachavim revachim*”. Állnak szorongva és meghajolnak tágasan. Csak ha gögösen. meren állunk a helyünkön, találjuk szűknek; ha kissé meghajolunk és lefelé fordítjuk tekintetünket, látjuk, hogy elég tágasan vagyunk...

— Nagyszerűen magyarázta Klein professzor az Atyák fejezetéből való mondást a Szentély csodáiról: „Sohasem mondta senki, szűk nekem a hely, hogy megháljak Jeruzsálemben.” Lehetséges-e, hogy mikor az egész országból fölzarándokoltak férfiak, asszonyok, gyermekek, a fallal körülhatárolt szent városban ne lett volna szűk a hely? Természetes, hogy szűk volt, de a misna csak azt állítja, sohasem *mondotta* senki, vagyis, hogy *senki sem panaszkodott* emiatt. Csak örültek, hogy Jeruzsálemben lehetnek...

— Most pedig örüljünk, hogy Tel-Avivban vagyunk és *Bialik*ot látjuk — szól Widder Samu, a mindig kedvű athéni honfitársunk.

— Tel-Avivban lenni és *Bialik*ot nem látni, több mint Rómában lenni és a pápát nem látni.

— Avigdor Hameiri azt szokta mondani, csak azért siet mindenünnen haza Tel-Avivba, hogy egy város levegőjét szívhassa *Bialik*kal.

Csoporttól csoporthoz megy a költő frissen, fáradhatatlanul. Hódolattal fogadják közeledését telaviviak és idegenek egyaránt. A világ minden tájáról jövőhöz van szava. Minden ország zsidóságának helyzetével, történetével tisztában van.

Bialik hozzám lép, átölel, karonfog, az asztalhoz vezet és mindjárt ömlik belőle a szó:

— Megint csak mint „turista” jöttél? Pedig bizony mondom néked, jer, amíg jönnöd lehet, hagyj ott mindent, amíg nem késő, telepítsd át magadat és mindenedet ide, ahol úgy itthon vagy. Miért nem jössz?

Megdöbbenve hallgatom a szavakat. És *Bialik* választ sem várva, folytatja felhevülve:

— Azt hiszitek, a hitlerizmus megáll a német határokon? Olyan világosan látom az útját, mint ahogy most az arcodat látom. Végigszágul a vész az egész világon és a zsidók mindenütt késnek, késnek...

Aztán mintha a víziók kapuja hirtelen teljesen feltárulna előtte és valami egészen félelmeteset mutatna, révülten szól:

— Izrael Istene elhagyta a Galuthot...

Kegyetlenül hasítanak végig a szavak a körénc csoportosultak fején. Megszakítom a döbbenet pár pillanatnyi csendjét:

— Bialik, hát még azt a szikrányi hitet és vigaszt sem hagyod meg, amit a kétévezredes sötétségben a legenda gyújtott, hogy a Sechina kíséri Izraelt a számkivetés bolyongásaiban?

— A Sechina nincs már számüzetésben — felel Bialik —, hajlékot kapott újra ősi helyén és ide várja gyermekeit. Izrael fiai elindultak innen, köröskörül járták a világot, most egy falhoz értek és a Történelem hangja mennydörög mögötte: „Vissza!” Aki tovább akar hatolni, összeúzza a koponyáját. „Vissza az ősök földjére!” — kiált a hang és minden kíséret a szétszórtság megerősítésére hiábavaló és halálos bűn a História ellen! A Sechina elhagyta a Galuthot és itt van újra Erec Jisraelben...

— Egymásután dülnek romba Izrael leghatalmasabb hástyái a diaszporában. Összeomlott az orosz zsidóság, amely szellemi értékeink megmentésére törekedett. És mit használt a német zsidóknak az önmegtagadásig hajszolt asszimiláció, a meggörnyedés, amellyel zsidó voltukról teljesen lemondtak, hogy igazi germánoknak kiálthassák ki magukat? Mit használt nekik az alázatos hódolat, amellyel a germán szellemet a zsidó szellem fölé helyezték és a buzgalom, mellyel saját értékeiket maguk semmisítették meg? Semmit sem használt. És most milyen reménye van még a zsidó ifjúságnak a Galuth lelki szolgaságában?... A bolyongás és szétszóródás kétezer esztendeje után visszatérést és összegyűjtést parancsol a Történelem.

— De idegyülhetnek-e mind? — vetődik közbe egy kérdés.

— Nem a mi feladatunk határokat szabni. Csak gyűjteni az erőket és építeni. Őseink hitték, hogy ez az ország „*erec cvi*” szarvasbörként nyúló föld, amely annyit fogadhat be, amennyien feléje tolonganak. De tolongani kell, feszíteni a bőrt, hogy táguljon s akkor csodákat látunk.

— És a tolongók között kellő utat nyitnak-e a szellem munkásainak? — kérdem.

Bialik egy pillanatra meghökken a kérdéstől. Mintha egy fájdalmas sebet érintettem volna.

— Értem a kérdést. Sajnos, nem lehet még reá teljes igennel felelni. De a szellem harcosainak feladata, hogy bevigyék a köztudatba, hogy a szellem a nemzeti mozgalom kanóca. Oroszországban kézzel-kézre adtak egy vagón gyertyát. Sokan kerestek már rajta szépen és amikor a végén megvizsgálták az árut, kiderült, hogy a gyertyákból hiányzik a kanóc. Kanóc nélkül nincs értéke a gyertyának. És zsidó szellem nélkül nincs értéke a zsidó nemzeti mozgalomnak. Balgák, együgyűek, akik nem tudják, hogy többet kellene áldozni az irodalom, a művészet ápolására. Jönni fognak a fiatalok és ha nem fognak ta-

lálni mást, mint agyoncsigázó munkát, lélekemelő felfrissülés nélkül — szomjan halnak... *A költészet csinált mindent*...

Ezeket a büszke szavakat idéztem, amikor szombat délután ott álltam az „*Ohel-Sém*” nagytermének előadóállványán, hogy ismeretlen héber poéták középkori kézíratait ismertessem. „A költészet csinált mindent.” Ezt láttam azoknak az ezreknek arcán, akik a meleg délutánon a tel-avivi tengerpart hűvös szellője helyett fülledt teremben tolongva, poézisben keresték az „*Oneg Sabat*”-ot, szombat gyönyörűségét. Ezt éreztem, amikor Bialik ezúttal elnöki méltóságában mint „majdnem Tósav erc Jisrael”-t, Izrael országának polgárát köszöntött és az emelvényen felcsendült a hazatérők zsoltára: „Olyanok voltunk, mint akik álmodnak”...

Héber dalok, versek, melódiák láncá húzódik az Énekek Éneke korától napjainkig és Salamon és Sulamit mezőihöz köti a szétszórt zsidó nép gyermekeit...

Ezért zarándokolnak most is a kor legnagyobb héber költőjéhez, Bialikhoz...

II.

USSISKINNÉL, A KKL-HÁZBAN

Köszöntöm ezekkel a sorokkal a Szent Föld szerelmesét, aki 70 esztendő csúcsáról tekint most le Jzreel feltámadt völgyébe...

Aki Jeruzsálembe jön, meg kell hogy látogassa a KKL. komor, várszerű székházát. A legkeményebb „zsidó-kő”-ből készült falak között a legkomolyabb zsidó munka folyik. Itt szaladnak össze a szálak a világ minden tájáról, ahol kék-fehér perselyek gyűjtik a filléreket a zsidó föld megváltására. A félig-meddig védőbástyának kiépített tetőteraszról pompás kilátás nyílik a régi és új Jeruzsálemre és a messzi környék hegyeire-völgyeire. Mondják, mikor Kremeneczký tavaly itt járt, órákig állt ezen a helyen és sírt. Visszagondolt a kicsi bécsi szobára, amelyben a KKL. munkáját Herzl-lel együtt megindították. Mi lett a kis kezdetből! A nyolcvankétéves Kremeneczký, akit magas kora nem tartott vissza a hécs—jeruzsálemi út fáradalmaitól, fellapozta a Keren Kajemeth első aranykönyvét, ott látta az elsők között saját nevét és meghatottan zokogta: „Érdemes volt élnem”.

Mi is megindultan nézegetjük a művészi kötésű, ékes Aranykönyveket. Az elsőt, a másodikat, a harmadikat, a negyediket, az ötödiket. Mennyi ezer név csillog e történeti aranylapokon. Egész generációk elitje a világ minden országából. A legelsők az orosz cionisták, akik először hallották meg a KKL. szavát, a föld kiáltását. Aztán az amerikai zsidók, akik ötmillió dollárt gyűjtöttek a Zsidó Nemzeti Alap egyik földvásárlására. De van díszhelye a magyar zsidóságnak is. Egy egész terem örökíti meg a budapesti származású Herzl Tivadar emlékét. A Herzl-múzeum őrzi az ereklyéket, amelyeket eddig összegyűjteni lehetett: a pesti szülők képmásai vásznon és szoborban, a gyermek Herzl dolgozat-füzeteit a pesti belvárosi reál-

iskola padjaiból. És az íróasztalt, amelyen a párizsi hotelben a Judenstaatot írta. És sok-sok más egyebet, amin oly sokáig lehet elgondolkodni és elmerengeni. De máris hívnak a díszterembe, ahol várják az „Oroszlánt“, ahogy Ussiskint nevezik. A falon itt is képek és ereklyék. Rothschild arcképe és alatta a bibliai íge: „Gyermekeidnek adom ezt az országot“... Nagyszerűen jellemzi a motto a „nativ hajeduát“, az ismert jötevőt, aki megszerezte a földet és odaajándékozta a telepeseknek. Szinte ellenkezője a Pinsker arcképe alatt látható motto, az autoemancipáció és önsegítés szellemében: „Ha én nem segítek magamon, ki segít rajtam?“ Schapiro professzor arcképét, a KKL. alapítójának ősi jelszava ékesíti: „Megváltást adjatok a Földnek.“ És hogy honnan meddig terjed ez a föld? Erre a kérdésre felel a nagy álmodozó Herzl arcképe alatt lévő bibliai idézet: „A Sivatagtól és a Libanontól, az Eufrát folyamától a szélső tengerig legyen a határok.“ — Így álmodta Mózes és így álmodta újra Herzl.

És hogy ebből valami megvalósult már, abban oroszlánrésze van annak a keménynyakú és keménytekintetű férfiúnak, aki itt a kövár egyik szerény szobájában trónol. Nem veszi körül magát a külső presztizs-csinálásnak semmiféle pózával és hókusz-pókuszával. Egyszerű szobából kormányoz, de mindenki érzi itt a hajóhidmagasságot, ahol a kormányrudat vaskéz tartja és jövőbepillantás irányítja. Minden mondata csupa súlyos, kemény érc:

— Nem akarták megérteni. Még a mi saját vezéreink sem! Minek földet vásárolni, mielőtt megműveléséhez foghatunk? Minek a kockázat? Bolond idealistáknak tartottak bennünket. Ma tudják, ha nem vettük volna meg az Émeket, szégyen és gyalázat volna ma Erec Jisraeľről beszélni! Föl kell rázni a világot: „Zsidók, földet!“ Ez a legégetőbb! Úgy hiszek ebben, mint a legjámborabb chászid Istenben. Őt szóból áll az én mottóm: *A Föld megváltása előbbrevaló a Nép megváltásánál.* Zsidók lesznek mindig Erec Jisraeľ számára, de Erec Jisraeľ zsidók számára talán már csak rövid ideig. Játéklabda vagyunk az egész világ politikusainak kezében. Vigyáznunk kell, hogy szilárd talajra essünk! Az angol kormány konjunktúrája is változhat és azé az ország, akié a föld. Így történt ez mindenütt. Meg kell szerezni az egész tengerpartot Tel-Avivtól Haifáig. Inkább ma, mint holnap. Holnapután talán már egyáltalában nem lesz eladó. Bevándorlásról gondoskodnak Hitlerek, Cuzák, Grabskyk, de ha föld nem lesz készenléthben, katasztrófa következik itt bent is...

Ussiskin nem menydörög. Csendesen, szagatatlan beszél, csak a szemei villámlanak:

— Palesztina katasztrófákból épül fel. Most a német katasztrófa lendíti előre. Normális nép normális viszonyok fundamentumán épít. A zsidó nép abnormis helyzetében abnormis alapokon épít. Ez felel meg sajátos szükségszerűségének.

Egy bécsi turista megkockáztatja a kérdést: Nem kellene-e valami intézkedés, hogy az ilyen nehezen szerzett pozíciókat elsősorban cionisták foglalják el és nem azok, akiket a kényszer sodor Palesztinába,

amint éppen most történik? Ussiskin keményen válaszol:

— Az egész zsidó nép vétkezett önmaga és Erec ellen. Ezért bűnhődik most. De legtöbbet vétkeztek a cionisták. A nem cionisták védekezhetnek: nem hittünk benne, azért nem segítettünk megépíteni. De ti, cionisták, akik hittetek a Föld feltámadásában, hirdettétek és beszéltetek róla, miért nem cselekedtetek? Miért nem áldoztatok többet? Miért nem fektettétek itt be vagyontokat? Most már tudjátok, hogy milyen okos is lett volna! Aki idejön, az Cion fia. És nincs jogunk zsidó és zsidó között különbséget tenni. Majd a föld maga fogja kiválasztani a jó elemet és kivetni a rosszat.

Dr. Nagy Vilmos, az Italia-Cosulich-Lloyd Triesztino budapesti vezérigazgatója, akivel együtt külön is meglátogattuk Ussiskint, felvetette a kérdést: Nem felel-e meg épűgy a célnak, ha magánkezdeményezés szerez birtokot a Szentföldön? Ussiskin határozottan felel:

— Semmiesetre sem ugyanaz! Ez csak előmozdítja a földspekulációt. Zsidó zsidótól vesz földet, egyre drágítja a „nyereséggel“ és a nemzeti birtok kereskedelmi áruvá süllyed. Száz turista jön, száz ügynök lármát csap körülöttük és az arabok hallják a vásári zsivajt és fölemelik a föld árát. Földpolitikát kell űznünk és nem földspekulációt. És mi a nagy zaj a privát-iniciatívával? Az utóbbi két évben a zsidó magánvásárlás araboktól 12.000 dunan volt, mialatt a legsúlyosabb időben a KKL. 70.000 dunan földet vett.

A város és falu telepítésének párhuzama és Tel-Aviv gyors fellendülése kerül szóba. Ussiskin belehevűl és szavában megszólal Jeruzsálem patriotája a szent várossal versengő Tel-Aviv felé lobbanó haraggal:

— Melyik fontosabb? Elsősorban a földben gyökerező falut kell fejleszteni! És ipari centrumnak ott a jövő városa, Haifa, új kikötőjével és függvényeivel. És itt a főváros, Jeruzsálem sokezeréves multjának arisztokratizmusával. Hogy mindenki Tel-Avivba szalad? Mert itt 100 százalék zsidó környezetet talál. De nincs szükség új zsidó ghetóra! A zsidó megszokta, hogy évszázadokon át a diaszpórában homokra épített. És, most idejön és rajong Tel-Avivért, ahol szintén homokra építhet. Ahelyett, hogy Jeruzsálembe jönne, ahol erős sziklakő a talaj és sziklákon sziklából építenek!... Mi lesz a német zsidókkal, akik Tel-Avivba özönlenek? Forgolódnak a városban, kávéházakba járnak és németül fecsegnek. Ahelyett, hogy szétozolnának a falvakban és gyökeret vernének az ősi földben és belegobozódnának az ősi nyelvbe... Hogy Tel-Avivban szép, modern épületek vannak? A Kurfürstendammon, Berlinben szebb és modernebb épületeket láttak! És talán laktak is... Milyen gyönyörű volna, ha most azt mondhatnók az idemenekülő német zsidóknak: Itt van részetekre egy félmillió dunán föld, műveljétek meg és majd a termésből fizetitek...

Milyen gyönyörű volna! A hetvenéves ősz oroszlánfej még sok szép ábrándot ringat. Adja Isten, hogy lássa megvalósulását.

Esküvői meghívó (Régi metszet a Magyar Zsidó Múzeumban)

A Zsidó Múzeum egyik terme

DR SCHWEIGER MOSE: A ZSIDÓ HÁZASSÁG JOGI TERMÉSZETE

Jogászi és teológiai körökben régen és még mindig vitás kérdés, hogy a házasság egyházi vagy polgári jog által szabályoztassék, polgári vagy egyházi hatóság előtt köttessek vagy helyesebben mondva, hogy a házasság egyházjogi vagy polgárjogi cselekmény-e? Míg a legtöbb állam arra törekszik, hogy a házassági jogot az állami törvényhozás kodifikálja, a keresztény egyházak féltékenyen őrzik évszázadokon át teljesen vagy részben megőrzött hegemoniájukat. A zsidó házasság — a zsidó törvények szempontjából *pro foro interno iudaico* — a polgári és az egyházi házasság határán áll, mert az jogi, illetve papi értelemben nem szentség (ennyiben polgári), de kell, hogy a vallási követelményeknek megfeleljen (ennyiben egyházi).

A zsidó házasság lényegét az arra alkalmas férfi és nő egyidejű és megfelelő formában kinyilatkoztatott házasságkötésre irányuló akarata képezi (Sulchan Aruch — Even haezer XXVII:1), és hogy a házasság létrejöttéhez ezenkívül semmi más nem szükséges, világosan látszik Misne Tora-hilch. isut I:2 előírásából. Másszóval: a zsidó házasság érvényéhez nem szükséges sem papi áldás, sem más személynek — a házasulandókon kívül — bármely aktív részvétele.

A zsidó házasságkötés három formája közül, melyet a Tóraadás utáni törvényhozás elismer (M. T. I:2), az egyik — a *bia* — (*copula carnalis*), ma már nem szokásos, sőt el sem ismertetik (E. H. XXVI:1).

A házasságkötésre irányuló akarat nyilvánításának másik két módja: a szerződés vagy értékadás maradt érvényben, sőt a házasságkötés mai formájában mindkettő jelentkezik (a gyűrű az érték, a keszuba — házasságlevél pedig a szerződés). Az E. H. XXVII:1. pontja — amely szerint ma a zsidó házasságok köttenek — kimondja, hogy a házasság érvényes, ha kölcsönös megegyezés folytán (ez nincs ugyan itt *expressis verbis* kimondva, de másutt igen) a férfi két tanu jelenlétében a nőnek egy értéket ad s ez alkalommal

elmondja „háré át mekudeset li b'ze“ (légy Te ezáltal nekem szentelve). Káró a Sulchan Aruchban nem is említi a mai formulában szokásos befejezést „k'dat Mose v'Jisrael“ (Mózes és Izráel vallása szerint). Ezt csak R'ma megjegyzéseiben találjuk, aki hozzáfűzi, hogy „vannak, akik azt mondják, hogy azt is kell mondani, k'dat etc.“ Ő említi a gyűrű értékül való felhasználását is, megjegyezve, hogy ennek alapja a Zohárban — a kabbalisztikus bibliában van.

A házasságkötés érvényességéhez tehát szükséges: *a)* a felek erre irányuló akarata (természetesen szabad akarata, mert a nem szabad akarat nem akarat); *b)* hogy a férfi a nőnek egy értéket adjon át (nem kell épp gyűrűnek lenni, mert a törvény a „peruta sava“ kifejezést használja, de olyannak kell lennie, amelyet a törvény előír); *c)* hogy a férfi az értékátadásnál kijelentse, hogy ezt azért teszi, hogy a nőt magának szentelje; és végül *d)* hogy ez tanuk előtt történjék (természetesen megfelelő tanuk előtt — erről Chosen Mispat XXXIV.).

A házasság tehát lényegében a zsidó törvények szerint magánjogi szerződés, amelynek közjogi következményei vannak. A felek akaratától függ, hogy akarnak-e házasságot kötni (*ius dispositivum*), de annak következményei már nem függenek a felektől, hanem minden házasságra egyforma kötelező hatállyal bíró jogszabályokkal vannak elrendelve (*ius cogens*). Ez világos a házasságkötési formulából, mert a „légy Te nekem szentelve“ kifejezésből kitűnik, hogy a férfi saját akaratából és saját cselekménye (értékátadás) által köti a házasságot, de a „Mózes és Izráel vallása szerint“ kifejezés viszont mutatja, hogy azt úgy köti, hogy a zsidó törvényeknek előzményeiben (házassági akadály etc. szempontjából) és következményeiben megfeleljen. Hogy a házasság lényegét a házasságkötésre irányuló akarat alkotja, mutatja az is, hogy van olyan vélemény — még pedig mérvadó —, amely szerint a zsidók között kötött polgári házasságot is bizonyos esetekben get-

tel kell felbontani (Chatam Szofer Resp. 108., 109. — ad Even Haezer).

A zsidó törvények szerint eszik tehát a kérdés, hogy világi (zsidó világi), vagy rabbinikus hatóság előtt kötés-e a házasság, mert a házasságkötéshez hatósági intervenció egyáltalán nem szükséges. Természetes, szükséges, hogy egy törvényismerő vizsgálja meg, hogy nem állanak-e fenn házassági akadályok, hogy a tanuk megfelelőek-e stb., de ez a törvényismerő csak m'szader kidusin, a házasságnak, illetve házasságkötésnek rendezője, felügyelő, ami már azért is szükséges, mert a házasságot kötők hatalmas része nem ismeri a törvény rendelkezéseit. Változatlan tény marad azonban, hogy a házasságot a férfi, aki házasodik, köti (a katolikus kánonjog szerint nem, hanem a pap, aki a Sacramentumot átközteti). A tanuk jelenléte nem konstitutív jellegű, hanem csak arra szolgál, hogy bizonyítékul lehessen felhasználni a cselekmény meg és hogyan történtének bizonyítékául. A házasság lényegében tehát egy magánjogi szerződés, nem más, mint bármely más szerződés, melynek érvényessége bizonyos formák betartásához van kötve. (Analogonja a római jog emtio-venditio uno nummo pecuniae-jának). Ez a forma azonban még nem teszi a házassági szerződést, consensust, különös — sui generis — megjegyzéssé, mert van más szerződés is, amelynek érvénye formához van kötve, — például a heter iszka —, melyről semmiképp sem mondható, hogy különös vallási jelleggel bírna, mert hiszen az tisztán vagyonszerződés.

A házasságkötés formulájának szövege azonban ezzel szemben két kérdést vet fel. Ha a házasságkötés épp olyan szerződés, mint minden más, miért használja a 1. „megszentelve“. 2. „Mózes és Izráel vallása szerint“ kifejezéseket?

Minden jogcselekmény természetének megítélésénél figyelembe kell venni annak formáját és tartalmát, annak eldöntése nélkül, hogy melyik a lényegesebb, mert vannak jogcselekmények, melyeknek érvénye éppen bizonyos formák betartásától függenek — ilyen a házasságkötés is —, azoknak betartása szinte a lényeghez tartozik. Hiába lenne meg minden anyagi jogi kellék a házasságkötéshez, ha az nem megfelelő formában köttetnék, például hia útján (E. H. XXVI:1). Viszont érvénytelen lényegileg az olyan házasság is, melynek csak a formája lenne kifogástalan, míg az anyagi kellékek bármelyike hiányozna (például a férfi hipnotikus álomban, tehát nem szabad akaratából mondaná el: háré át etc.).

A házasságkötési formula „megszentelve“ kifejezése a házasság tartalmára vonatkozik és a formula másik kitétele ezt magyarázza, „légy nekem szentelve“ (hogyan?) és felel rá: „Mózes és Izráel vallása szerint“, vagyis a férfi mikor magának esketi a nőt, meghatározza az általa kötött formai jogügylet tartalmát — substanciáját —, kijelentve, hogy a nővel oly közösségben akar élni, melyet a zsidó vallás megenged és elrendel. Vagyis az együttélésnek, amely a házasság nélkül csak paráznaság (z'nut), megadja a morális alapot, törvényes megengedettséget. *A bekövetkező együttélés tényének a törvény által tiltott természetének oly módon való bekövetkeztetése, amelyet a törvény nemcsak hogy nem tilt és büntet, hanem el is rendel a zsidó házasság tartalmi lényege, amelyre a formula említett kitételei utalnak.*

A zsidó nép mai helyzetében tisztán teoretikus a kérdés, hogy a házassági jogot a világi vagy kánoni törvényhozás kodifikálja-e. Különböző is a két törvényhozás a zsidó történelemben mindig egyesítve volt. Jogi szempontból vizsgálva azonban, megállapíthatjuk, hogy a zsidó házasság formájára nézve olyan polgári, magánjogi szerződés, amelynek feltételei és tartalma a vallástörvény előírásaiban vannak meghatározva.

TOLLHEGYRŐL

MIT ÍRT IGNOTUS 1902-BEN?

„Levél Ignotushoz“ című legutóbbi Tollhegyünkre vonatkozólag egyik olvasónk felhívta figyelmünket arra, hogy Ignotusnak nem kellett „megtérni“. Mert ő már a Kiss József szerkesztette „A Hét“ című hetilapnak 1902 június hó 8-iki számában melegen köszöntötte a tényt, hogy „végre Budapesten is megalakult a cionista egyesület“. És többek között a következőket írta:

„A mozgalom Vámbéry Ármin patronátusa alatt indult meg, s csak természetes, hogy ez az érdekes és bátor öreg ember s az ő nemes és bátor vállalkozása ellen menten megindult a hazafias hajsza. Jó volna tán, mielőtt egymást hazafiatlanságban elmarasztalnók, megállapodnunk abban, mi tulajdonképpen a cionizmus? A felelet egyszerű: *hajléktalanok menhelye; haza olyanoknak, akikről a hazát megtagadják, valamint a világ mindazon zsidai számára, kiket elkeserít a méltatlan labdarúgó rendszer, mely a zsidót ide-oda lökdösi egyfelől a kitagadottság, másfelől a hazafiatlansággal való megvádolás között.* A cionizmusnak esze ágában sincs az angolra, németre, magyarra vagy olaszra, ki zsidó vallású, vagy zsidóra, kit az angol, német, magyar vagy olasz testvérének ismer el: ráparancsolni, hogy ne érezze e testvériséget — s ám próbálja ráparancsolni! De nem látom át, hogy azért, mert magyar vagyok, köteles legyek lelketlen állat lenni, aljas igazságtalanság, alávaló rabszolgatartás alatt vergődő felebarátaim iránt; hogy más országok zsidainak nyomorúságát közömbösen kelljen néz-nem, csak azért, mert én zsidó vagyok; és hogy mikor imádom Észak-Amerikát és Angliát, amiért testvérháborútól s irtózatosságtól sem riadt vissza, csak hogy kiírta e földről a rabszolgaságot, magam ne bánjam, hogy egy ugrásnyira tőlünk mint újítják fel a rabszolgaságot, mikor megtagadják zsidáiktól a polgári egyenlőség s a tisztességes vagyonszerzés minden módját, de ezeket a jó adófizető, jó katona és jó munkás páriákat mégsem akarják kiereszteni a karmaik közül. Sőt méltóztassék tudomásul venni, magam denúciálom magamat: azt sem látom át, hogy mikor módomban van a szövetkezés és az összetartás modern intézményével: biztositanom, hogy megvan, kiküzdennem, ha nincs meg, azt a velem született jogot, hogy ahol élek ott ne kegyelemből éljek s ahol kötelességeim vannak, ott tisztességem is legyen: miért vessem el e fegyvert egy rágalomtól való félelemben, mely úgyszólván hozzám tapad, amíg gyenge vagyok, de torkára fojthatom a mondójának, ha nem vagyok fegyvertelen.

Nem látom át, miért kelljen jogaim érzéséről, hatalmam tudatáról, egyéniségem méltóságáról és szívem irgal-

Zsengék ünnepe
Tevéken, lovakon
hozzák a termés
zsengéjét a K. K.
L-nek

máról lemondanom, csak hogy Holló Lajos úr ne kételkedjék hazafiságomban, Kohn úr pedig zavartalanul lehessen udvari tanácsos. Becsületes zsidó, ha e dolgot meggondolja, alig gondolkozhatik másképp, mint a híres angol író Israel Zangwill, ki a legutóbbi cionista kongresszuson így szólott: „Angol polgár vagyok s e nagy, nemes és szabad nemzethez való tartozásom ad erőt és önérzetet az emberiség e munkájára.“

SZOMBATI MUNKASZÜNET-KÉNYSZER.

„Hans Sachs war ein Schuh-Macher und Poet dazu“ ...

Ki nem ismeri ezt a híres verset a német költőcipészről. Most a „*Schuh und Leder*“ berlini szaklaphban olvassuk a nemes és áhítatos javaslatot, hogy a zsidókat kényszeríteni kell a szombat és ünnepnapok szigorú betartására, üzemeik, üzleteik bezárására, hogy idejük legyen a vallási gyakorlatokban elmélyedni. „A keresztény ünnepek szimbolizmusait pedig ne használhassák fel zsidók üzleti reklámokra; ne hirdethessenek karácsonyi, húsvéti, pünkösdi alkalmi árusításokat, ép úgy, mint ahogy a keresztény kereskedő nem hirdet eszrogokat a zsidó Sátorosünnepre vagy macet a zsidó Pészachra.“

Nemde, humánus gondolat? A zsidókat vallásos elmélyedésre oktatni. Persze arról nincs szó, hogy a zsidókat a szombati szünet kárpótlásául a vasárnapi munkaszünet alól felmentsék. Sok egyébért sem kap kárpótlást. Tehát két szombatjuk lesz. És legalább teljesülne rajtuk a talmudi mondás: „Ha Izrael fiai két szombatot tartanak, azonnal fölszabadulnának.“ Vagy ez lesz még csak az igazi Galuth kettős ünnepe?

MEGYERY ELLA CIKKEI TEL-AVIVRÓL.

Nem tehetünk róla, nem tudunk Megyery Ellára haragudni azokért a cikkekért, amelyeket a Magyarországon *Tel-Avivról*, „a cionisták fővárosáról“ írt. Lényegében egészen tárgyilagosan ír a Keren Kajemeth, Keren Hajeszod telepítő munkájáról, 100.000 földműves család sürgős bevonulásának szükségességéről és lehetőségéről, a fejlett művészi kultúráról, a teljesen modern egészségügyi szervezetekről, a merő idealizmusról, amely idejön sivatagot megkötni, mocsarat száritani, narancsfát kapálni... a feltűnően sok „vidám, egészséges kisfiúról és kislányról, akiknek derűsségét egyelőre a faji jelleg sem rontja“... És meghatottan emlékezik meg arról a szegedi chalucról... „Az új hon-szerzés lelki problémáit rajta keresztül ismertem meg... és annak a furcsa valaminek a fokozatait is, amit magyarul csak *honvágynak* neveznek, de amelyet a francia annyival kifejezőbben ír körül: *Mal du pays* — az Otthon fájdalma...“ Ezekért a szép és meleg sorokért megbocsáthatjuk Megyery Ellának összes csípős megjegyzéseit, amelyekkel cikkeit a Magyarország olvasóinak szája-íze szerint „fűszerezte.“ Egy kis szegedi paprika, amelynek erőssége mégis édességgel vegyül, egy kis „jóbors“, melyben mégis benne van a jó szó is. Nem hiszem, hogy Megyery Ellára ráilleszthető a kínálózó bibliai példa Bileam prófétáról, aki átkozni ment Izrael tábora felé és végül a látottaktól meghatottan áldásra ihletődött: „mily szépek a te sátraid, Jákob, hajlékaid Izrael...“ Megyery Ella asszonyi szívet vitt Tel-Avivba és ha a sátrak nem is nyerték meg tetszését, az új emberek generációjához szeretettel közeledett.

Nem szabad e tekintetben túlérzékenyeknek lennünk. Nem-zsidó írókat nem kötelezhetünk Palesztináért való feltétlen és fenntartás nélkül való lelkesedésére. És nem szabad elfelejtenünk, hogy még csak nem is olyan régen meglettünk volna elégedve, ha egyik-másik zsidó politikus vagy publicista annyi megértéssel és szeretettel írt volna a zsidó Palesztináról, mint Megyery Ella a Magyarországon.

ZSIDÓ HUMOR

A 14 ÉVES PALESZTINAI FIÚ HUMOROS KÖNYVÉBŐL.

Itamar Romm 14 éves fiú Rechovot kolóniából kiadott egy kis könyvet „Meszosz kol haarec“ („Az egész ország öröme“) címmel. A szentföldi élethől vett humoros adomákat állította össze benne. Ebből közöljük az alábbi szemelvényeket:

PALESZTINA ÉS A NEM-ZSIDÓ BEVÁNDORLÁS.

Mikor egyszer megkérdeztem apámtól, miért jön olyan sok nem-zsidó is Palesztinába, apám példával felelt:

Történt egyszer, hogy a kalauz bement a vonaton a kocsiba és látott két lógó lábat a pad alatt. Húzni kezdte és kihúzott egy hosszú parasztot. „Hol a jegyed?“ — dörög reá a kalauz. A paraszt felemelkedik, kivesz a zsebéből egy kendőt, kibontja és végül előkerül a vasutijegy. „Buta!“ — szól reá a kalauz — „ha jegyed van, miért másztál a pad alá?“ — „Nem tudom — dadogja a paraszt. — Láttam egy embert, amint a pad alá bujt, gondoltam, a vonaton ez így szokás.“ A kalauz lenéz a pad alá és látja, hogy csakugyan egy ember ül ott gubbasztva. „Hol a jegyed?“ — dörög rá a kalauz. — „Uram — felel amaz —, ha nekem jegyem volna, nem kínlódtam volna azzal, hogy hason mászva a pad alá feküdjek.“ — A kalauz a paraszthoz fordul és szól: „Te duplán fizetsz, büntetésül.“ — „Hogyan? — csodálkozik a paraszt — hiszen van jegyem!“ — „Éppen ezért — felel a kalauz. — A másíknak nincs jegye, hát érthető, hogy görnyedve a pad alá bujt, de neked ott a helyed a padon!“

Így van ez — szólt apám — itt is. A zsidónak nincs más országokba menetjegye, hát érthető, hogy idejönnek kínlódni, építeni, de a nem-zsidók, akiknek van máshová jegyük minden kényelemre, mit keresnek Erec Jiszraelben?

AZ UTAZÁSI IDŐ NEM VÁLTOZOTT.

Egy teli autóbusz ment Tel-Avivból Rechovothba. Utközben hihát kapott és autót kellett cserélni. Az egyik utas panaszkodott a rendetlenség miatt. A soffőr megjegyezte: „Mit akar? Tíz évvel ezelőtt ez az út öt óráig tartott és ma, a késést is beleszámítva, egy félórát tartott.“ Mire egy másik utas felelt: „Akkor is csak egy félórát utaztunk és négy és félóráig toltuk a kocsit...“

A SZENTFÖLDI PAZARLÓK.

Ugyancsak apámtól hallottam:

„A szentföldi lakosok nagy pazarlók. A galutban fizetnek drága pénzt palesztinai földért és ők itt kisöprik a házat és kidobják a port, mintha csak egyszerű por lenne...“

KI VOLT „MAKÁBI“?

Két amerikai ifjú sétált Tel-Avivban. Megláttak egy házon egy nagy táblát „Makábi“ felirással. „Ki volt az a Makábi?“ — kérdi az egyik ifjú. Mire társa határozottan felel: „Makábi nagyon híres futballista volt és ezt a házat róla nevezték el.“

AZ EGYIPTOMI ZSIDÓK TITKAI.

Bölcseink szerint négy dolog érdemében szabadultak ki őseink Egyiptomból. A négy dolog egyike: hogy nem árulták el titkaikat. Hát micsoda titkaik voltak a zsidóknak Egyiptomban? A felelet ez: A népek azt hiszik, hogy Izrael egységes, összetartó nép, láthatatlan nemzetközi hatalom. Mikor Mózes azt mondotta Faraónak: „ifjainkkal és öregeinkkel fogunk menni“ — félni kezdett Faraó az egységes zsidó fronttól. Ha tudta volna, mennyi széthúzás, pártoskodás, benső viszály dul a zsidók között még a rabságban is, nem félt volna tőlük és nem engedte volna őket szabadon. Ezt a titkot azonban nem árulták el és ezért szabadultak ki Egyiptomból...

*Josef der Tunkeler a híres jidis humorista önkarrikaturája a new-yorki Vorwärts c. napilapban.
„Hogyan kaptak rajta engem, hogy régi naptárból szedem a humoromat“*

MÓZES OKOS VOLT.

Mikor Mózes Faraó elé ment, azt mondotta neki, bocsássa el a zsidókat, hogy áldozatot mutathassanak be egy bizonyos hegyen. Mikor pedig Izraelhez szólt, nem vallási szempontot domborított ki előtte, hanem gazdaságit, hogy elvezeti egy tejjel-mézzel folyó országba. Miért? Ha Mózes Faraó előtt gazdasági szempontot emelt volna ki, azt felelte volna: Csak hagyjad itt, adok nekik emancipációt és jó dolguk lesz Egyiptomban is. Ha pedig Izrael népéhez jött volna a vallási szemponttal, azt felelték volna: Minek kell ezért kivándorolni? Áldozhatunk mi és lehetünk vallásos zsidók Egyiptomban is!... Sőt! Amint ma is halljuk. Azért fordította meg Mózes a dolgot. Gazdasági okokból látjuk, ma is inkább vándorolnak ki.

BESZÉLJ A KÖVEKHEZ.

Egy rabbi jött a templomba beszélni Cion építéséről és nem volt közönség. Szólt az elnök: Kihez fog beszélni? Az üres falaknak? Mire a rabbi így felelt: Sok száz év óta beszélnek Izrael fiai egy üres falnak, a Nyugati falnak Jeruzsálemben és ez a süket és néma fal többet segített az ország felépítésében, mint sok okos és józan, aki bedugja a fülét az igazság előtt. Sőt a próféták is, ha nem volt közönségük, így kezdték: „Izrael hegyei, halljátok az Úr szavát“. És mi ma is tudjuk, mit mondtak a próféták nekik...

BOLDOG IZRAEL...

„Sírt Rabbi Jochanan ben Zakkai és szólt: Boldogok vagytok Izrael fiai, hogy ha vétkeztek is, az Úr átad egy alantas nép kezébe.“ — Így szól a Talmud. — Micsoda boldogság az, hogy az Úr alantas néppel bünteti Izraelt? A magyarázat ez: Ha egy alacsonyrendű nép sújtja Izraelt, megvan a remény, hogy ez a nép ki fog emelkedni kultúrátlanágából és abbahagyja az üldözést. De hogy ha egy kultúrált nép sújt minket, mit remélhetünk?

UJ KÖNYVEK

„A NÉV FÉRFIAI.“ *Milyenek voltak a régi zsidó mesterekből — „Ansé hasém“ címen adta ki Benjamin Wolf Löw atyjának, a nagyhírű Jirmij Löw ungvári rabbinak egyik hátrahagyott művét, amely a zsidó szóbeli hagyományt továbbplántáló talmudkorabeli mesterek neveit állítja össze, méltatva azoknak életét és működését. Rendkívül érdekes, ha csak az egyszerű száraz életrajzi adatokat nézzük, kik voltak ezek a tudósok, akik népük tradícióit megmentették és a tudomány minden ágában olyan csodálatos jártasságot tanúsítottak. Csak pár név az alfabétikus sorrendből: *Aba Chilkiya* kubikos napszámos volt és híres mint „igaz munkás“ mintaképe, munkaközben még a köszönést sem fogadta, nehogy idővesztéssel megkárosítsa a gazdáját. *Aba Hósia* ruhamosó. Egyszer megtalálta a fejedelem-asszony ékszerét, visszavitte és az neki akarta ajándékozni, de *Aba Hósia* nem fogadta el: „Van nekem külön drágakövem — mondotta — a Tóra és ez parancsolja a talált holmi visszaadását.“ — „Áldott legyen a zsidók istene“ — felelte a fejedelem-asszony. *Aba Umna* orvos volt, külön gyógyította a férfiakat és külön a nőket, hogy ne találkozzanak nála. A nőknek sűrűn lefátyolozva kellett megjelenniük, hogy ne láthassa arcukat. Rejtett helyen elhelyezett perselybe dobták be a tiszteletdíjat, hogy ne kelljen szégyenkeznie annak, aki csak keveset, vagy semmit sem dob bele. Tudósoktól pedig egyáltalában nem fogadott el semmit. *Aba bar Zimna* szabó volt. *Aba, Samuel* atyja, kereskedő, szabott árral, mit sohasem változtatott meg, hogy ne kelljen szavát megmásítania. *Abájé* földmíves. *Avital* horbély, *Ada* földmérő, *Osia* szandalkészítő, *Ada Dajla* háziszolga, *Acha* juhpásztor, *Eleázár* írnok, *Idé* ács, *Amé* kemencefalazó, kályhás, *Bibé* faültető, *Ben Guvra* szitakészítő, *Huna* vízmerítő, ha jöttek hozzá peres felek, így szólt: „állítsatok helyettem valakit, aki meríti a vizet, amíg én ítéletet mondok nektek.“ *Hósia* olajhogyótaposó, az öreg *Hillel* favágó, csekély keresetét megosztotta és a felét szegényeknek adta. *Zakai* mészáros, *Juda* pék, *Jehsie* kovács. Mindegyiknek megvolt a mestersege, amelyből élt. De mert csak annyit akartak keresni, amennyi a legszűkebb*

*Pilichovszky: Jom-Kipur
(Az elhunyt művész egyik leghíresebb képe)*

megélhetéshez szükséges, hagytak maguknak annyi szabad időt, hogy hőven jutott a tudomány számára. Nemcsak a vallásra, hanem a világra is. Járatosak voltak az asztronómiában, geometriában, fizikában stb. A tanításért, ítéletmondásért nem fogadtak el semmit, mert nem akartak a Tórából hasznot húzni. Löw Jeromos művében sok megszívlelendőt találunk „a név férfiai”-nak életéből.

NAGY IMRE VERSEI. A kiváló poétát főképp mint a humor mesterét ismerik. De akik figyelemmel kísérik irodalmi működését, tudják, hogy komoly értékű versek sorozatával aratta első sikereit. Mostani új kötete visszatérés az első szerelemhez, a műzsához, amelyhez mindig visszavágyódott. Nagy Imre új versei a régi erőben mutatják a költőt. Mély emberi dokumentumokat tárnak elénk. Egy poétáról, aki kereste az utat az élet kaoszából egy tisztább világba. Kereste és megtalálta az ösvényt önmagában.

DR BARACS MARCELL

Súlyos veszteségként gyászolta halálát a magyar politikai és társadalmi közélet. A jogászvilág mint a jogtudomány kiválóságát parentálta el. Baracs Marcell halála azonban nagy űrt hagyott hátra a zsidó közéletben is. Bátor harcra volt felekezete ügyének. Az antiszemitizmus kezdő korszakában mint kiváló vívó sorra provokáltatta a zsidóellenes akciók vezetőit, amiből hatalmas párbaj-lavina keletkezett. Fia volt Baracs Benedek dr. neves budapesti ügyvédnek, aki a 48-as szabadságharcban mint honvéd kitüntette magát. És fivére Baracs Károlynak, a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége alapítójának és első elnökének. Évtizedeken át a magyar ügyvédi kar élén járt, de egyidejűleg a Zsidó Közművelődési Egyletnek is vezére, díszé. 1919 nyarán példátlan hátorsággal védte a kommunista vésztörvényszék előtt az ellenforradalom vezéreit és ugyanakkor ő védte rokonát, Löw Immanuel szegedi főrabbit abban a hazaárulási perben, amely egy kikeresztelkedett ujságíró hamis vádjai alapján indult a világhírű tudós ellen. Parlamenti beszédei mindig feltűnést keltettek igazság hirdetésének erejével és retorikai formájával egyaránt. Baracs Marcell temetése óriási részvét mellett ment végbe. Stern Samu hitk. elnök, dr. Fischer Gyula főrabbi, dr. Bródy Ernő képviselő és mások méltatták a nagy halottat.

BIRÓ MIKLÓS: MAGYAR GRAFIKAI ALMANACH. 1933. Biró Miklós, aki a magyar grafika modern irányba való fejlesztése körül nagy érdemeket szerzett, a súlyos viszonyokkal dacolva, a régi jó időkre emlékeztető, pazar kiállítású almanachot adott ki, amelyben érdekes képet nyújt nyomdai termelésünk haladásáról. A rendkívül változatos tartalmat az illusztrációk gazdag sorozata egészíti ki. A pompás kivitel a Hungária-nyomda technikai fejlettségét dicséri.

PAUL VOLZ: MOSE UND SEIN WERK (Verlag J. C. B. Mohr [Paul Siebeck] Tübingen, 1932). A Mózes utáni, próféták előtti kor vallásából kiindulva, a tízparancsolat tartalmát kimerítve jut el a szerző Mózeshez és művéhez. Könyvének első részében a tízparancsolatot tárgyalja és sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít a dekalógusnak, mint azt eddig a keresztény teológusok tették. A második rész behatóan vázolja Mózes isteneszméjét és a mózesi vallás egyéniségét. Az egész mű vallástörténeti alapokon nyugszik, mert csak a környező vallások ismeretével lehet Mózes nagyságát kellőképpen felbecsülni. A tanulmány csupán a vallási probléma területére szorítkozik. Célja nemcsak a tudománynak, hanem a Biblia barátainak is szolgálni.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

DR. PÁPAI MÁRTON. Az elmúlt év februárjában e lap hasábjain méltattam drága, boldogult munkatársam 25 éves szolgálati jubileumát és bizton reméltük, hogy ez az ügybuzgó ember tudását, tehetségét és rendkívüli szorgalmát még hosszú évek során át fogja hitközségünk javára gyümölcsöztetni. A kifürkészhetetlen végzet azonban nem így akarta. Hitközségi elnökünk, óbudai *Freudiger* Ábrahám volt az, aki évtizedekkel ezelőtt Pápai dr. hivatalbalelépésének első pillanatában észrevette kiváló rátermettségét a hitközség gazdasági és pénzügyi ügyeinek irányítására. Kétségtelen, hogy Pápai dr. hervadhatatlan érdemeket szerzett magának hitközségünk gazdasági előmenetelében. A hitközség csendes szolgája volt és az idegen, aki Pestre jön és hámulattal csodálja kiváló intézményeinket, templomunkat, iskoláinkat, gazdasági üzemeinket, aligha tudja, hogy Pápai dr.-nak nagy része van ezeknek létrejöttében és fellendülésében. És éppen ezért a keserűség és fájdalom könnyei fojtogatnak, ha arra gondolok, hogy ez a nagyszerű ember sokak részéről nem részesült abban a szeretetben, amely joggal megillette őt. A köz ügyeivel foglalkozó egyén mindig szigorú bírálatnak van kitéve, de ebben csak az a szomorú, hogy az emberek saját, egyéni érdekük szem előtt való tartásával, sokszor oly megállapításokra ragadtatják magukat, amelyek a tárgyilagos kritika kereteit messze túlhaladják. Szegény barátomat sok, igen sok igaztalan támadás érte munkás életében és éppen ezért itt, e helyen meg kell védeni drága, felejthetetlen halottunk emlékét. Pápai dr., akivel két évtizeden keresztül együtt dolgoztam, a legfeláldozóbb módon, éjt nappallá téve munkálkodott a legnagyobb önzetlenséggel hitközségünk érdekében. Egyetlen és örökké szem előtt tartott célja, hitközségünknek gazdaságilag erős megalapozása volt és e felé a cél felé mindig a legbiztosabb úton haladt. Jellemzésére elég, ha egy esetet példaként felemlítek. Egyszer a macosz-szezon alatt a sütődében tett látogatása alkalmával észrevette, hogy az egyik alkalmazott az előírt szabályokkal ellentétben végezte munkáját. A pontos embert felháborította a szabályzatnak ez a figyelmen kívül hagyása és az egyébként csendes beszédű úriember szigorúbb hang-

*Josele Rosenblatt
a híres amerikai kántor, aki Palesz-
tinában hirtelen meghalt*

*M. Silver a palesztinai rendőrzene-
kar zsidó dirigense, akit az angol
király legutóbb kitüntetett*

*Dr. Simon Lajos
a Makabea volt elnöke, aki oly fiatalon
hirtelen elhunyt*

nemben utasította rendre az illetőt. A hivatalos eljárás és az egyéni finomlelkűség azonban hatalmas lelkitusát váltott ki Pápai dr. érző szívében és kötelességének tartotta a megbántott alkalmazottat még aznap otthonában felkeresni és bocsánatot kérni. Önzetlen szolgálja volt a köz érdekének a hivatalban, hűséges barátja munkatársainak, talpig úriember a magánéletben — ez volt Pápai dr., akinek nemes emléke csorbíthatatlanul és örökké fog emlékezetünkben élni.

Stern Hermann.

DR. KARL SCHWARZ, a berlini zsidó múzeum igazgatója a „Mult és Jövő“ régi munkatársa, meghívást kapott a *telavivi múzeum* vezetésére. Dr. Karl Schwarz, akinek „A zsidóság a művészetben“ című könyvét annak idején behatóan méltattuk, Palesztinában még bővebb teret kap működése számára. Hozzánk intézett legutóbbi levelében kifejti jövő programját, amelyre legközelebb visszatérünk.

A „KABALA“ FRANCIAUL. Patai József „Kabala“ c. kötete, amely a magyar eredetiben hat kiadást ért és a berlini „Jüdischer Verlag“ kiadásában németül is megjelent, most francia fordításban lát napvilágot. A könyv első részét a genfi „Revue Juive“ augusztusi száma közli Juliette Pary poetikus fordításában.

GUTTMANN MIHÁLY PROFESSZOR ITTHON. Dr. Guttmann Mihály, a boroszlói szeminárium világhírű tanára, aki a budapesti Országos Rabbiképzőből indult el és egy ideig a jeruzsálemi héber egyetemen működött, most visszatért Budapestre, ahol mint a nyugalomba vonult dr. Blau Lajos rektor utóda fogja a szemináriumot vezetni. Az új rektor hazatérését a kormány a legnagyobb előzékenységgel tette lehetővé, a szeminárium végrehajtóbizottsága pedig mindent elkövetett, hogy a rektori méltóság elfogadására megnyerje a világhírű tudóst.

DR. WEISZ ÁRMÁN. A pesti hitközség kórházának Röntgen-főorvosa volt és mint ilyen nagy nevet szerzett a legszélesebb körökben. A zsidó kórház Röntgen-intézete az ő vezetése alatt első helyre emelkedett az országban. Korai halála nagy vesztesége az orvostudománynak. Nemesszívű, jó ember volt, aki áldozatkészséggel segített mindenkin, aki hozzá fordult.

SZENTFÖLDI ESZROGOK. Az idén is, miként évek óta, megindult a propaganda világszerte a szentföldi eszrogok érdekében. A német zsidóság helyzete is követeli most a palesztinai telepek fokozottabb fejlesztését és a legkevesebb, amit a zsidóság tehet, hogy a Sátorosünnepek vallási szertartásához szükséges termékeket, eszrogot, lulavot, mirtust a Szentföldről szerzi be. A „Mult és Jövő“ szerkesztősége az idén is megtette a kellő lépéseket ebben a tekintetben. Hitközségek, intézmények és magánosok forduljanak a kiadóhivatalhoz (Vadász ucca 11. Tel.: 199—55) és jelentsék be rendeléseiket minél előbb.

FUCHS IGNÁC ÉS FUCHS GYÖRGY. Együvé tartoztak egész lelkükkel, szívükkel, gondolkodásukkal, apa és fiú. Két kiválasztott ember, akik megdöbbenésig hasonlítottak egymáshoz, előkelő külsőben, finomságban, nagy stílusban és igaz szerénységben. És teljesedett rajtuk az Írás szava: „A szeretettek és kedveltek életükben és halálukban nem váltak el.“ Egy napon hunyt el az apa itt Budapesten fejedelemségi tiszteletű hitvesének és nővérének ápoló karjai közt és a temetésére jött a hír Bécsből a 41 éves fiúnak a szanatóriumban bekövetkezett haláláról. Mély részvét kísérté utolsó útjára Fuchs Ignácot, aki több mint negyven éven át az aradi báró Neumann-gyár vezetője volt és Fuchs György mérnököt, akit hitvese, Baracs Amál, a zsidó leánygimnázium ismertnevű tanárnője, néhai Baracs Károly leánya és kiterjedt előkelő család gyászol.

DÁVID SÁRI, a Szeretetkórház beteg és öreg ápolójainak főnövére, működésének 20 éves évfordulójához ért. Ezelőtt 20 évvel az alig serdülő nagyváradi leánya figyelmessé lett egy felhívásra, melyben a Chevra Kadisa ápolónőket keresett Szeretetkórháza részére. Dávid Sárika már akkor hivatottságot érzett erre a pályára, jelentkezett és felvétele után az intézet révén sikerrel elvégezte a két és fél éves betegápolónőket képző tanfolyamot és azóta fáradhatatlanul és önzetlenül dolgozik ott nemes hivatásának teljes tudatában. Önfeláldozó, jóságos és szerény volt mindig és ezzel nemcsak a betegek szeretetét nyerte meg, hanem az egész orvosi kar bizalmát és a Chevra Kadisa előjáróinak teljes elismerését és megbecsülését vívta ki magának.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kefmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

N. Szokolow

M. Kleinmann

a „Haolam“ szerkesztői

A „HAOLAM“ JUBILEUMA

A Londonban megjelenő „Haolam“ (A világ) című héber hetilap jubileuma nem parádés külsőségek között, de annál intímebb bensőséggel folyt le. A „Haolam“ nagy hivatást teljesített eddigi pályáján. Felvilágosított és tanított. Terjesztette a héber irodalom ismeretét, felkarolta a fiatal generációt és segítette a modern héber nyelv fejlesztését. A jubileum alkalmából melegen ünnepelték a „Haolam“ két szerkesztőjét, N. Szokolowot, aki a héber publicisztikából a Cionista Világszövetség elnöki méltóságába emelkedett és M. Kleinmann, akinek nemrég megjelent „Komoth udmujoth“ (Alakok és arcképek) című esszé-kötete jelentős irodalmi sikert aratott. Kleinmann, aki a nagyelfoglaltságú Szokolow mellett a tulajdonképpeni szerkesztői tisztséget tölti be, sok évtizedes publicisztikai működésre tekinthet vissza. Számos héber és jidis lapnak alapítója és vezetője volt. Alapos irodalmi műveltsége és európai ízlése nyilatkozik meg a „Haolam“ szerkesztőségében is.

RABBIVÁLASZTÁS PESTSZENTLŐRINCEN. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a pestszentlőrinci főhítközséget, mely eddig a kispesti hitközség főhítközsége volt, önálló anyahítközségi jelleggel ruházta fel. Az újonnan megalakult pestszentlőrinci anyahítközség augusztus 6-án rabbiválasztó közgyűlést tartott, melyen egyhangulag dr. Günczler Pétert választották főrabbivá.

TEMESVÁR KÉT LEGNAGYOBB HITKÖZSÉGE EGYESÜL. Pár év előtt az országon túl is ismert kiváló jogász, néhai Vértess Adolf dr. hitközségi elnök elaborátumot dolgozott ki 1921-ben Temesvár öt hitközségének gazdasági egyesítésére. Minden vallásárnyalati hitközség megtartotta volna autonómiáját hitéleti téren, de még így is húzódoztak az akkori hitközségi vezetők a gyönyörű tervtől. Egy pauperizálódási folyamatnak kellett bekövetkezni, hogy a gazdasági egymásrautaltságot felismerjék — csaknem egy évtized múlva. Ma már lelkiileg megérett az idő az egyesülésre, de még mindig csak két hitközségben győzött a józan belátás és — kimondották nagy lelkesedéssel az egyesülést 1934 január 1-től kezdődőleg. A Temesvári Izraelita Hitközség (Belvárosi Hitközség néven ismeretes) és a Temesvár Gyárvárosi Statusquo Izr. Hitközség közös előkészítő bizottságot küldtek ki az új alapszabályok kidolgozására és az egyesülés irányelveinek lefektetésére. E bizottság tagjai voltak a Belváros részéről: Nyíry Jenő elnök, Jakobi Kálmán dr. és Polatsek Ármin dr. alelnökök, Weinberg Ferenc és Deixner József templomelőjárók, dr. Hajdu Frigyes ügyész és Salamon László titkár. A Gyárváros részéről: Rosenthal Mór dr. elnök, Weisz Arthur dr. és Löw-Beer Béla alelnökök, Berger Arnold Chevra Kadisa elnök, dr. Ligeti Sámuel, az országos hírű jogtudós, Wiener Mór dr. ügyész és Kauftheil Géza hitk. titkár. Irányelvül lefektették, hogy senkinek a szerzett jogait nem csorbítják és idővel a földrajzi elválasztást (belvárosi, gyárvárosi) is teljesen megszüntetik a tökéletes egybeolvadás által. Temesváron nagy szimpátiával és reménnyel kísérik a zsidó erők eme új egyesítését és várják hozzá — idővel — a többi hitközséget is.

Kauftheil Ernő (Timisoara).

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשרות vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

IM HAUSE EINES WIENER SCHULDIREKTORS

werden Schüler und Schülerinnen in Pension genommen. Streng orthodox, Schulnachhilfe, Sprachen und gründlicher Unterricht in jüd. Fächern. Für Mädchen auch in Haushalt und im Nähen! Auskunft erteilt Schuldirektor

RABB. S. NEUWIRTH WIEN, II., ZWERGASSE 5/14.

TELEFON: A. 42-8-86

Pollák Sarolta 30évefennálló kozmetikai intézete

VI., Andrassy-út 32

Hajszálak, szemölcsök, szeplők eltávolítása diathermiával. Szépségápolás, helyi soványítás, fagykezelés a legmodernebb alapon. „Miracle“ hajeltávolítószer vidéki szétküldése utasítással. Többszörösen kitüntetve. „Miracle“ szépitőszerek. (Kérjen prospektust.)

ZSIDÓ KLUBAVATÁS LUGOSON. A kitünően szervezett Lugosi Cionista Egyesület hosszú évek óta céltudatosan folyó eredményes munkájának betetőzéseként most avatta fel saját reprezentáns otthonát. Az avatás a legfényesebb keretek között folyt le. Megjelent Dobó dr. hitközségi elnökkel az élen az egész hitközség, a cionisták Deutsch Mór dr. díszelnökkel, Kirschner Arnold dr. üv. elnökkel, a „Wizó“ Szidon Józsefnevel és a „Hazamir“ Fekete dr. elnök vezetésével. Deutsch dr. díszelnök megnyitóbeszéde után Szidon Józsefné tartotta meg gyönyörű Palesztina-beszámolóját. K. E.

A LUGOSI HITKÖZSÉG általános választásain a vezetőségbe három évre a következőket választották meg: Hitközségi elnök: Dr. Dobó Jenő. Alelnökök: Szidon Dezső felügyelő és dr. Fekete Dezső. Ellenőr: Hirschl Ármin. Főpénztáros: Tauber Bernát. Templomelnök: Neumann Ede. Iskolaszéki elnök: Neumann Hugó. Építészeti bizottság elnöke: Wiener Hugó felügyelő. Számvizsgáló bizottság elnöke: Mikes Marcell. Hitközségi gazda: Popper Simon. Elöljárósági ülnökök: Deutsch Béla, Deutsch Ervin, Epstein Márton, Gerő Gyula, Hirschl Ernő, Huszár Vilmos, dr. Kirschner Arnold, Mikes Marcell, Schwartz Ignác, Spitzer Dávid, id. Szidon József, dr. Vértes Bódog.

A ZSIDÓ SPORTCLUB A FEJLŐDÉS ÚTJÁN. A magyar zsidó ifjúság huszonhét éve működő sportegylete: a Vívó és Athletikai Club, a népszerű VAC, közgyűlése után legutóbb Beck Jenő vezérigazgató, a Chevra Kadisa alelnöke elnöklésével és Eppler Sándor a Pesti Izr. Hitközség főtitkárának részvételével megtartott választmányi ülésén nagyarányú jövődő fejlődése alapjait rakta le. A Club a sport-szerű vezetés munkáját Dückstein Zoltánra bízta, kinek a losangelesi olimpiászon elért nagyszerű magyar tornász-eredmények kivívásában annyi része volt, a Club ügyeinek intézésére pedig Dr. Vilner Ferenc főgimnáziumi tanárt nyerte meg és minden remény meg van arra, hogy a hozott határozatokkal a magyar zsidó sport ügye új virágzási kor-

szakhoz jutott. Egyben a választmány a közgyűlés határozatából a Club tisztikarát értékes erővel egészítette ki. Az elnökség így a következőkből áll: Díszelnök: Dr. Dési Géza országgyűlési képviselő, korm.-főtan.; elnök: Beck Jenő vezérigazgató; ügyvezető elnök: Klein Elek; ügyvezető alelnök: Zsoldos Andor; alelnökök: Csángó Jenő, dr. Dombováry Géza, Klopfer Ernő, Reich Aladár, Rosenberg Jenő, Sándor Pál, Vas János; szakosztályi elnökök: dr. Barta Miklós, Billes Ármin, Dr. Dückstein Antal, Goldmann Ferenc, Dr. Kálmán Imre, Kiss Árpád, Dr. Mészáros István és Steiner Endre Tibor. Főpénztáros: Léhner Károly, ellenőr: Müller Pál lett.

NEIGER

J. rituális étterme
Budapest, VI., Teréz-körút 4

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem! Ujonnán átalakítva
Kittűnő
4 fogásos ebédet házhöz szállítunk P 1.80-ért

Szemüvegek, látásüvek hőmérők. Díj-talan szemüvegvizsgálat. Új és használt fényképezőgépek. Amatőr felvételek szakszerű kidolgozása.

HEIDEN JENŐ

OPTIKA ÉS FOTÓ
Budapest, VI., Teréz-körút 8.
Szombatön zárva

Dr. Osztern Rózsi

Modern Nyelviskolája

V I. Andrássy-út 8. Telefon: 17-3-20.)

Egyéni és csoportos oktatás a német és francia nyelvben és irodalomban.

Kezdő, haladó, továbbképző csoportos és egyéni órák.

Gyermekek, felnőtt-, középiskolás és főiskolás csoportok.

KUFFLER כעץ ÉTTEREM

Vilmos császár-út 39 Hajós-utca sarok
Telefonszám: 16-7-57 Fennáll 1903 óta

Menürendszer, mérsékelt árak
Ebéd házhozszállítás
Ünnepi ebédek és vacsorák

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben, régi himzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA

ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest, IV.,

Kossuth Lajos-utca 3.

Telefon: Aut. 856-32

A PESTI IZR. NŐEGYLET INTERNÁTUSA DIÁKLEÁNYOK RÉSZÉRE

Felvilágosítással és prospektussal szolgál a titkárság
Budapest, VI., Dessewffy-utca 41. Telefon: 13-1-66

Házam eladása folytán

költözködésig sírkőraktárból minden elfogadható árért árusítok (még viszonteladóknak is)

Löwy J. Budán, II., Fő-utca 88 Pálffy-tér mellett
Telefon 51-5-81

A POZSONYI NEOLOG HITKÖZSÉG az új előjárósági választás során dr. Porzsolt Aladár ügyvédet választotta elnöké. Az előjáróság tagjai lettek: dr. Dezső Kálmán, Fischer József, dr. Pap Dezső, dr. Platsik Gyula, Freund Ármán, Hegedüs Jenő, Smetana Adalbert, Herzfeld Miksa és Wolf Leonhard. Programbeszédében hangsúlyozta Porzsolt dr., hogy minden erejével a hitközség érdekét kívánja szolgálni. Teljes megértéssel van azokkal szemben, kik hitükben látják a zsidóság fennmaradását, de épp oly megértő azokkal is, kik saját és fajuk jövőjének biztosítását Palesztina felépítése által vélik elérni. És mert sokan vannak olyanok is, kik azon országban, melynek területén élnek, gondolják boldogulásukat megtalálni, nem tesz különbséget zsidó és zsidó között a hitközségben, templomban, avagy iskolában egyaránt. A testvéri szereteten alapuló együttműködést kívánja az egész vonalon.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA elhatározta, hogy imahelyiségek berendezésére az ezidei főünnepekre egyáltalán senkinek sem ad engedélyt, mivel a hitközségi templomok és imahelyiségek férőhelyeinek gyarapodása a pótimaházakat teljesen feleslegessé teszi. Óva inti tehát a hitfeleket attól, hogy magánvállalkozók által, akár kihérelt helyiségekben, akár lakásokban létesített ilyen imaházakban üléseket béreljenek, minthogy azoknak működése hatóságilag is tilos.

HÁZASSÁG.

Dr. Weisz Arnold budapesti orvos augusztus 20-án tartotta esküvőjét Russ Lilivel, Russ Jakab gyöngyösi hitközségi elnök leányával a Kazinczy uccai templomban.

Pintér Aranka, Pintér Miksa, az „Országos Egyetértés” főszerkesztőjének leánya és Kalmár Gyula, szeptember 3-án tartották esküvőjüket a Páva-u. 39. sz. alatti templomban.

Weisz Ibolyka (Putnok) és Ehrenfeld Sándor (Eger)
Ehrenfeld Rózsika és Rosenberg Mór (Budapest)

Frisch Annie és Duschnitz Mihály főmérnök jegyesek.

Blau Mór okleveles rabbi (Szatmárkökötő) eljegyezte Schmalhausen Salamon budapesti egyleti rabbi leányát, Erzsébetet.

HALÁLOZÁS.

Dr. Grosz Gyula egyetemi magántanár, a pesti izr. hitközség Bródy Zsigmond és Adél-gyermekekórházának nyugalmazott igazgató-főorvosa ez év július 28-án Budapesten, 70 éves korában elhunyt. Megalapítása óta nyugalomba vonulásáig, több mint három évtizeden át vezette a hitközség Bródy Zsigmond és Adél gyermekekórházát.

Lipschitz Fanny úrhölgy Szombathelyen, rövid szenvedés után meghalt. Lipschitz Vilmos szombathelyi bornagykereskedő édesanyját gyászolja benne.

Geiger Béla igazgató, a Magyar Általános Hitelbank nyíregyházi fiókjának megalapítója, iskolaszéki elnök Nyíregyházán meghalt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. A búcsúztatót dr. Bernstein főrabbi tartotta.

Belvárosi leányinternátus

Budapest, IV., Váci-utca 72. Telefon: 846-53. Gimnázium, kereskedelmi, elemi iskolai tanulók részére. Prospektus, idegen nyelvek. Rituális ellátás. Zene.

SIRKŐVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/a
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrebaladti időny miatt leszállított árak!

ZÖLDESI MÁRIA ZONGORAMŰVÉSZNŐ ZENEISKOLA Almásy-tér 7. II. Tanszakok: zongora, ének, hegedű. Okleveles tanárok. Gyermektanfolyamok 7 éves kortól. Jelentkezések már megkezdődtek! Heti 2 óra = havi 8 pengő. Beiratási díj nincs! Ingyen gyakorlás.

A VAC ÚJ HELYISÉGEI. A Vívó és Athletikai Club központi új helyiségeibe költözött: a Wesselényi-utca 44. sz. alatti izr. polgári iskola épületébe, ahol hivatalos óráit augusztus hóban d. e. 9-11-ig, szeptember 1-től 7-9-ig tartja meg. Telefon: 416-58.

VERŐ ADÉL LEÁNYNEVELŐ

Budapest, VII., Ida-utca 3. Városliget. Villanegyed
Telefon: 963-13

Közelében minden típusu leányiskola. Idegen nyelvek. Zene. Háztartás. Sport. Egyéni nevelés. Modern pedagógiai rendszer. Korszerű berendezés és árak. A zsidó tradíciók betartása. Orth. kóser ellátás. Kitűnő referenciák.

Intézeti ruhák, cipők

és fehérneműek

nagy választékban

Székelly Jenő

cégnél, Petőfi Sándor ucca 9

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnap zárva

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

*Kabalista előadás. Maurycy Minkowski (szül Varsóban 1881-ben, meghalt Buenos-Ayresben 1930-ban)
Benjamin Mintz (Varsó) műgyűjteményéből*

Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára
Kádár Béla: Fantázia

„Schulklopper“. Templomba hívó kalapács, fafaragással. Rajta : Isten házába menjünk buzgósággal

B. Mintz (Varsó) műgyűjteményéből

Mezuza, ezüst. XVIII. század

Vizmerítő halottmosdatáshoz (Réz. 1655. Brisk)

„Beszomim“ fűszertartó

Jegygyűrű. XVII. század

Mohel hintóportartó. XVI. század

Vizmerítő halottmosdatáshoz (Réz. 1655. Brisk)

Mohel-flacon. Ezüst

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933 OKTÓBER

KISS ARNOLD: LÖW IMMÁNUEL

Ünnep után ünnep. Löw Immánuel életének nyolcvanadik évfordulójához közeledünk.

Mózesről, az isteni Mesterről följegyezi a hagyomány, hogy nyolcvanéves korában fiatal erővel fogott hozzá élete nagy művéhez, hős harcait vívta népéért, csodálatos lelkének páratlan kincseit pazar fényességben szórta a világba. Öreg napjaiban se homályosult el szemének világító csillaga és el nem illant életerejének zamatja. Löw Immánuel, a mi nagy Mesterünk, nyolcvan esztendő hajlatán megharcolta már az élet csatáját, küzdelmét népe Fáraóival és megmutatta egy világ csudájára a zsidó tudás mélységeit és magasságait, nevét ércvesszővel véste be a halhatatlanságba. És mégis mózesi csoda az alakja: nyolcvan esztendő korában fiatal üdeséggel és lélekifjúsággal úgy áll előttünk, mint aki most kezdi gigászi munkáját: varázsvesszeje bőséggel fakasztja a tudomány apadhatatlan forrását, a szépségnek szivárványosan ragyogó kristályitalát az ősi sziklarekből, lelkének alkotóereje az a zsoltáros cédrus, amely öreg idejében is termőerejű, nedűjét nem veszített, hogy hirdesse: Isten kegyelme töretlen egyenességben magasította föl hódolattal övezett alakját, mivelhogy az ő vízforrásokat fakasztó sziklája az Urnak szírtje, csudásan tökéletes életmunka, csorbanélküli teremtő alkotómunka.

Tudjuk: nem a Löw Immánuel inye szerint való, hogy ünnepi harsonákat fújjanak az ő fölmagasztalására. Löw Immánuelnek azok a legünnepiebb órái, amikor a csendes paplakban dolgozóasztala mellett, tudásának fénylő értékeit garadában ontja a világ elé, amikor lelkének örök szépségeit művész-ötvöző munkában formálja időketálló remekké: egész élete szünetlen ünnep, ünnep minden hétköznapja is.

... De minékünk mégis boldog ünnep, amikor elmondhatjuk, nem neki, de önmagunknak, hogy mennyi féltve őrzött csodálat és szeretet száll feléje a szívünkben azért, hogy fejünknek diadémje lett, azért, hogy árva nevünk megdicsőítője a tudomány koronázottjai, igazságaink kutatói, nemzetünk legjobbjai előtt. Élete a mi életünket tette szebbé, eszményeinek halk világa a mi világunkat tette jobbá. Amit mi mostan Löw Immánuelben ünnepelünk: egy szentséges élet beteljesülése. A háladatosság érzései vezetnek hennünket eléje.

Megjelenítjük magunkban a Löw Immánuel, — nem! a magunk ünneplő órájában, hogy a legnemesebb emberiségnek mekkora summája kell ahhoz: Löw Immánuellé válni. Hármaskoronával ékes, a tudós, a művészpapnak és az igaz embernek koronájával s így közeledünk hozzá, ünnepi vallomással. Tudásod csodája a mi szomjazásunk

édes itala, eljövendő nemzedékek örök kristályforrása. Papi hivatásod teljesítése: mózesi tűzoszlop kohójaink homályában, több voltál mindig, mint a legideálisabb zsidó pap, mindenek papja, nemzeted papja, halhatatlan Apád magyar tábori zászlajának selyme hervadatlan színekkel ragyog a kezében...

Nagy, világító fáklyásai az orientálista tudománynak mesterek mesterének ismerik el hódolattal. A szegedi paplakás fölött világokra fénylő csillag ragyog.

Mózesről, az isteni Mesterről regéli a legenda, hogy már elevenen eljutott a Gán-Édenbe. És hogy ott az Istennek angyala megmutatta neki az édenkertnek hetvenezer fűszeres fáját, amiknek a legkisebbje is drágább, mint a földkerekség minden többi fája és nincsen olyan illata a földnek, ami fölérne ezeknek a gyümölcsöknek illatával. Megmutatta neki, dicsőségbe övezetten az igazakat, kezeikben mirtuságakkal, haldachinok alatt, avagy szőlőtőkékkel ékesítetten, gyöngyasztalok előtt ülnek, szafírszékeken; négy folyam zúg ottan, az egyikben tej, a másodikban méz, a harmadikban bor, a negyedikben nárdusolaj folyik. S amikor az ősapák megpillantották a prófétát, megáldották őt: „Áldott legyen, aki a mi reményeinket beteljesítette.”

A Löw Immánuel örökéletű tudós munkái közül legutóbbi nagy művére, a Flóra-ra gondolok e legenda olvasásakor... Művésze a homília remeklésének, a midrás ékköveinek egyetlenszerű álló, páratlanul szellemes csiszolója, hogy ezer színtöréssel villog a fascettája alatt, a magyar nyelvnek génusza az ősi humusz zamatjától ittas a szónoklataiban. Csodás mester ez a legzordonabb márványsziklából remeklő: egyik kezében súlyos tudomány kalapácsa döng, a másikkal a magyar nyelv legédesebb hárfáját pengeti. A Tisza habjainak morajlása lágyan zenél a magyar Alföld szellőnyelgésében és viharzúgásaiban egyaránt.

Emberek embere, tudósok tudósa és papoknak papja. Aki imént még ott ült tudós íróasztala mellett, bányatárakban elmélyedő: Gyülekezete legapróbb gyermekeivel együtt tud kacagni, játszani. Ismeri híveinek multját, családjait, szívén hordja sorsukat. Lélekbúvár, lélekidomító. Páratlan megbecsültetésben, mint Mózes, nem tudja, hogy fénylik az arca; megpróbáltatásokban próféta-idegzetű, börtönben, megalázottságban a lelke fölmagasztosul: az ő dicsősége nem tegnapi való és nemcsak holnapra szóló. Előttünk sugárzik az alakja glóriákban: mint Mózes, aki a monda szerint, vándorútján, népét vezetve, kanaáni szőlőt vitt magával és ez a szőlő annyi bort adott, hogy az eljövendő lesz a világ végéig, hogy minden szombat megöltse a serleget, amelyet megáld az Isten...